

Πρωτοπορία

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ.
ΒΓΑΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ

Σὲ τοῦτο τὸ φυλλάδιο δημοσιεύεται
ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

“Ο ΜΑΡΣΥΑΣ,”

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

Τὰ «Σταράτα» μας

«Ἀπάντηση ἀπὸ τὸν τάφο», σημείωμα τῆς «ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ»,

«Ὁ Μαρσύας», Τραγικωμωδία τοῦ ΨΥΧΑΡΗ

«Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ Νόμπελ», ἄρθρο ΜΙΧ. ΠΡΙΟΝΙΣΤΗ

«Κωστής Παλαμᾶς», σύντομο σημείωμα ΦΩΤΟΥ ΓΙΟΦΥΛΛΗ

«Γύρω ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ», γράμμα ΛΙΑΣ ΠΡΙΟΝΙΣΤΗ

«Χαράνη καλοσύνης», σὰν ἐντυπώσεις ἀπὸ τὶς Δελφικὲς ἐορτὲς τῆς ΝΑΥΣΙΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

«Vincent van Gogh», μελέτη ΓΙΩΡΓΟΥ Α. ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΥ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ: Θέατρο ΑΓΓΕΛΟΥ ΔΟΞΑ, Ζωγραφικὴ ΦΩΤΟΥ ΓΙΟΦΥΛΛΗ, Γλυπτικὴ Φ. Γ.,
Κινηματογράφος ΙΡ. ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΥ καὶ Διακοσμητικὴ Φ. Γ. —Καινούργιες ἐκδόσεις.—Ἡ ἄλλη-
λογραφία μας.

ΕΙΚΟΝΕΣ: «Αὐτοπροσωπογραφία» Vincent van Gogh.

Αὐτόγραφο γράμμα τῆς Κας Ψυχάρη στὸ διευθυντὴ τῆς «Πρωτοπορίας».

1930

6-7

“ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ,,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΒΓΑΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ (ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΜΟΥΣΟΥΡΗΣ)
ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΤΟΑ ΦΕΞΗ, ΑΡ. 59.

ΕΓΓΡΑΦΗ προπληρωμένη για ένα χρόνο: στην Ελλάδα δραχμές 60, στο εξωτερικό 10 σελλίνια ή 3 δολάρια. Τα χρήματα πρέπει να στέλνονται μ' έπιταγή στ' όνομα του κ. Σπύρου Ν. Μουσσούρη.

ΚΑΘΕ ΦΥΛΛΑΔΙΟ στην Ελλάδα δραχ. 5, στο εξωτερικό 1 σελλίνο ή 20 σέντς.

ΓΙΑ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ ιδιαίτερες συμφωνίες.

ΚΑΝΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ή φωτογραφία δεν επιστρέφεται.

“PROTOPORIA,,

(ANTAUENIRO)

Revuo por la Belarto kaj la Beletristiko. Ghi estas eldonata en Ateno chiumonate.

Direktoro kaj Administranto: Fotos Jofillis (Spiro N. Musuris). Officejo: Fexi No. 59.

Enskribo antaupagenda por unu jaro: Grekujo Drahmoj 60. Alilande 10 shilingoj au 3 Us. Dol. La abonmono devas esti sendata je la nomo de S-ro Spiro Musuris. Chiu ekzemplero: En Grekujo Dr. 5. En eksterlando 1 Shil. au Us. Dol. 0,20. Por reklamoj apartaj kondicho.

“PROTOPORIA,,

(VANGUARD)

A Review for Arts and Literature

Published monthly by: Spyros N. Moussouris, Fexi 59. Athens, Greece.

FOTOS YOFYLLIS, Editor and Owner.

Copyright 1929 by «Protoporia Review» of Athens, Greece. All rights reserved under terms of the Fourth International Convention of Artistic and Literary Copyright. 5 Drachme (1 Sh. or 20 Cents) a copy; subscription price, Greece 60 Drachmes a year; Foreign \$ 3.00 or £ 0.10.0. All subscriptions are payable in advance. Special arrangements for advertisements.

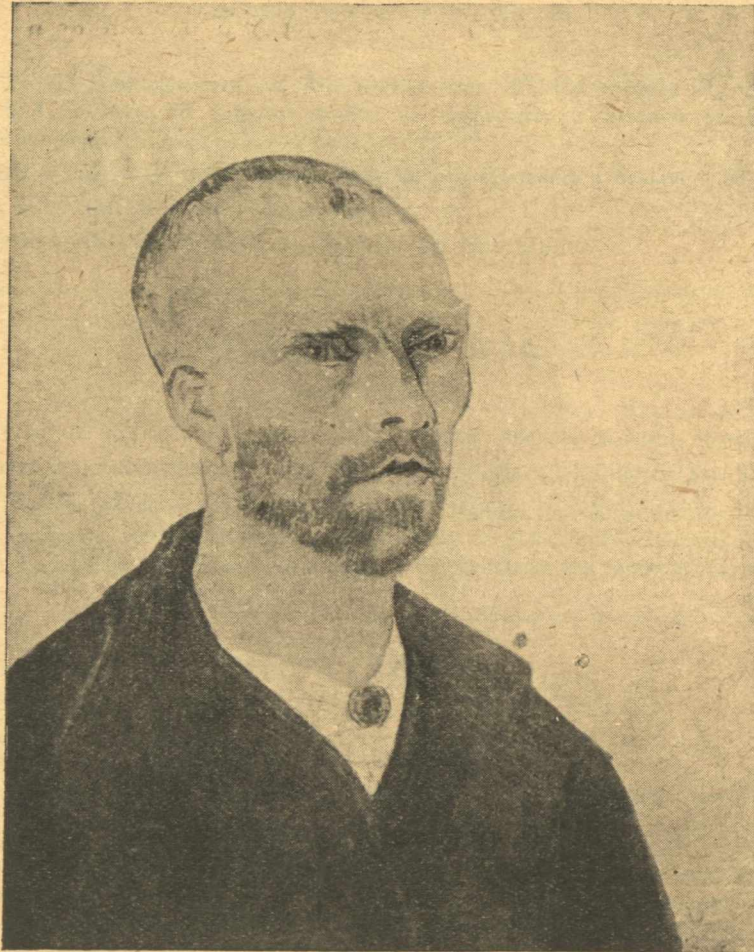
“PROTOPORIA,,

(AVANT GARDE)

Revue mensuelle d'art et litterature paraissant à Athènes. Directeur et propriétaire: Fotos Yofyllis (Spiros N. Moussouris). Rédaction et Administration: Passage Fexis No. 59.

Prix d'abonnement (payé d'avance) pour une année: Grèce 60 Drs., étranger 10 shillings ou 3 dollars. On s'abonne au bureau de la revue par mandat postal ou chèque au nom du Mr Spiros N. Moussouris. Prix du numero 5 Drs. en Grèce et 1 shilling ou 20 cents pour l'étranger.

Pour les annonces conditions spéciales.

VINCENT VAN GOGH: ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

Γιαράτσα

Αγγελε Σικελιανέ, σ' ευχαριστοῦμε, σὲ συγχαίρουμε κ' ευκόμαστε πέρα για πέρα ἐπιτυχία στὸ μεγάλο Δελφικὸ Ἔργο.

Ἐκεῖ ἀπάνω στὸν ἱερὸ Δελφικὸ χῶρο, ὅπου, μαζί με τόσους διαλεχτοὺς, γιορτάσαμε τὸ ξαναζωντάνεμα κάποιων μεγάλων και κορυφῶν γραμμῶν μαζί με τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης τῆς Ἀνθρωπότητας, χορτάσανε οἱ αἰσθήσεις μας ἀπὸ τὴς χαρὲς τῆς παλιᾶς και σύγχρονης Τέχνης και τὸ πνεῦμα μας μέσα στὸ θαυμάσιο και τρομερὸ τοπεῖο, ἀνέβηκε νὰ σκεφτῆ κάτι πλατύτερο. Και μίλησε μέσα μας ἡ Δελφικὴ Ἰδέα με τὴς χίλιες γλώσσες τῆς ὀμορφιάς και τῆς καλοσύνης. Κι' ὅταν ἀφίναμε τὰ νοητὰ στεφάνια τῆς Δάφνης και τῆς Ἐλιάς στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, νιώσαμε τὴν ἰδέα τὴν ὄξω ἀπὸ τόπο και καιρὸ νὰ ἐνώνη τὸν Ὀρφισμό κ' ὄλες τὴς πανάρχαιες Μυστηριακὲς σκέψεις με τοὺς αὐριανοὺς πρωτοποριακοὺς δρόμους, νὰ σφιχτοδένη τοὺς λαοὺς και τὴς πατρίδες και νὰ σβύνη τὴς μαῦρες πληγὲς και τὴς ὄχρητες τῶν Ἠπειρωῶν και τῶν Χιλιετηρίδων.

Ἄγγελε Σικελιανέ, θὰ βαδίσης τώρα σταθερὰ πιά **στὴν πραγματοποίηση τοῦ Δελφικοῦ Κέντρου, στὸ τελικὸ γούρμασμα τῆς Ἰδέας.** Κι' ἂν ἀνάμεσα στοὺς διαλεχτοὺς ποὺ ἀντίκρουσαν τὸ Δελφικὸ Φῶς, ἔτυχε νὰ βοηθοῦν και μερικοὶ ἀνάξιοι, ψυχικά ἢ διανοητικά, ἢ ἀπροετοίμαστοι νὰ πιάσουν τὸ συνολικὸ ὄραμα, ἢ μερικοὶ ποὺ ὁ φτόνος τοὺς πίεζε τὴ μικρὴ

τους ψυχὴ και γι' αὐτὸ στενοχωρηθήκανε, ἢ ἄλλοι ποὺ νευριάστηκαν γιατί ἡ ἀσήμαντη ὑπαρξὴ τους ἀφῆκε τὰ πουπουλένια μαξιλάρια και τὰ κομπάρ W. C. τῆς πλούσιας γυναίκας τους, μὴν τοὺς βλέπεις... Συχώρα τους.

Και τώρα, Ἄγγελε Σικελιανέ, προσμένουν οἱ διαλεχτοὶ νὰ γουρμάση στὰ χέρια σου ὁ καρπός: τὸ Δελφικὸ Κέντρο, ἡ **καινούργια αὐτὴ Πνευματικὴ Πηγὴ τῆς Ἀνθρωπότητας.**

**

Η λαμπρὴ μετάφραση τῶν ἔργων τοῦ Αἰσχύλου ἀπὸ τὸν ποιητὴ I. N. Γρουπάρη εἶναι μνημειακὸ ἔργο. **Τιμάει τὴ σύγχρονη λογοτεχνία μας.** Ἡ καλλιτεχνικὴ ἀπόδοση, τόσο τῆς ἰδέας ὅσο και τοῦ γλωσσοπλαστικοῦ τρόπου τοῦ μεγάλου τραγικοῦ, ἀπὸ τὸν ποιητὴ μας εἶναι κάτι τι θαυμαστὸ σὲ ὀμορφία, σὲ ἐνέργεια, σὲ χρῶμα, σὲ ζωὴ. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἀληθινὰ μορφωμένους μας δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀρνηθῆ αὐτό. Κι' ὅστόσο βρεθήκανε δημοσιογράφοι νὰ ποῦν πὼς ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Γ. Παπανδρέου ἔκαμε κακὰ νὰ συστήσῃ μ' ἐγκώλιό του τὴ θαυμαστὴ αὐτὴ ἐργασία στὰ σχολεῖα μας. Ἐμεῖς συγχαίρουμε τὸν κ. Παπανδρέου γιὰ τὴ χειρονομία του. Θὰ θέλαμε ὅμως νὰ μποροῦσε τὸ Κράτος νὰ κάμῃ **κάτι πιδὸ γενναῖο** γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴ και γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ κ. Γρουπάρη. Ἡ ἐγκώλιος εἶναι κάτι

ἀσίμαντο μπροστά στη σημασία της ἐργασίας.

**

Εἶχε γέννη σκέψη τοῦτο τὸ μῆνα ἢ τὸν Αὐγούστο νὰ γέννη στὴ Σκύρο ἢ γιορτὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ μνημείου τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητῆ Rupert Brooke, πού ἔχει θαφτῆ σ' ἐκεῖνο τὸ νησί τὸ 1915. Τὸ μνημεῖο εἶναι ἔργο τοῦ γλύπτη μας κ. Μιχ. Τόμπρου. Κ' ἢ γιορτὴ θὰ πάρη χαραχτήρα παγκόσμιας ἐνωτικῆς ἐκδήλωσης τῆς Τέχνης καὶ τοῦ πνεύματος. Τώρα ὅμως μαθαίνουμε πὼς ἢ γιορτὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων *θὰ γέννη τὸν Ἀπρίλη τοῦ ἐρχόμενου χρόνου*, γιὰ ἀργοπόρησαν μερικὲς προετοιμασίες.

Στὸ γιορτασμὸ αὐτὸ τῆς μνήμης τοῦ διαλεχτοῦ πρωτοπόρου καὶ σύγχρονου λυρικοῦ ποιητῆ τῆς Ἀγγλίας θὰ λάβη μέρος κι' ὁ διευθυντῆς τῆς «Πρωτοπορίας», πού εἶναι μέλος τῆς παγκόσμιας ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ Brooke. Ἔτσι θὰ τιμήσουμε κ' ἐμεῖς τὸν ξεχωριστὸ αὐτὸ ποιητῆ.

**

Ο κ. Κ. Δημητριάδης, πού γιὰ χάρι του, ὅπως γράψαμε, ψηφίστηκε εἰδικὸς *προσωπικὸς νόμος πού ἔχει μέσα δὲ τὰ χαρακτηριστικά του*, γιὰ νὰ μπορέση νὰ διοριστῆ διευθυντῆς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, βγήκε στὴν ἐφημερίδα «Ταχυδρομὸς—Ὁμόνοια» τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ σὲ μιὰ σειρά συνομιλίες εἶπε διάφορα πράγματα γιὰ τὰ δικὰ μας καὶ γιὰ τὰ γενικά καλλιτεχνικά ζητήματα. Ἐπειδὴ δόθηκε τόση σημασία στὸν κ. Κ. Δημητριάδη ὥστε νὰ μᾶς τὸν φέρονε μὲ προσωπικὸ νόμο διοργανωτῆ τῆς Τέχνης στὴν Ἑλλάδα, ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ ξετάσουμε τίς γνώμες του. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ὁ κ. διοργανωτῆς μᾶς λέει πὼς πρόκειται ν' ἀναδιοργανώσῃ τὴν Καλλιτεχνικὴ Σχολὴ ἀπάνω σὲ νέες βάσεις, «στερεώτερες, θετικότερες», καὶ πὼς «πρέπει νὰ δοθῆ μιὰ κατεύθυνση». Καὶ γιὰ νὰ γέννη αὐτὴ ἢ ἀναδημιουργία, δὲν θὰ πηγαίνουν οἱ ἀπόφοιτοι τῆς Καλλιτεχνικῆς Σχολῆς ὑπότροφοι στὸ ἔξωτο, ἀλλὰ στὰ Ἑλληνικά βουνὰ καὶ στὰ Ἑλληνικά νησιά». Γι' αὐτὸ ὁ κ. Δημητριάδης θὰ κάμῃ δύο καλλιτεχνικά ἐργαστήρια: σ' ἓνα νησί καὶ σ' ἓνα βουνό! Μὴ χειρότερα!

Ἐντὶ νὰ πᾶνε οἱ σπουδαστῆς πρὸς τὸ φῶς, πρὸς τίς μεγάλες πηγές τῆς Τέχνης, *ἐκεῖ δπου γίνονται οἱ μεγάλες ζυμώσεις*, ὁ κ. διοργανωτῆς θέλει νὰ τοὺς στελεῖ ἐξοριστοὺς στὰ ἀπόκεντρα νησιά καὶ στὰ κορφοβούνια! Καὶ ποιὸς εἶν' αὐτός; Εἶναι κείνος ὁ ἴδιος, πού, γιὰ νὰ διοριστῆ διευθυντῆς τῆς Σχολῆς. Καλῶν Τεχνῶν καὶ διοργανωτῆς τῆς Τέχνης μας, ἔχει *γιὰ κυριώτερο προσόντο* στὸν προσωπικὸ νόμο πού γίνηκε γιὰ χάρι του *τὸ πὼς ἔμεινε πολλὰ χρόνια σὲ καλλιτεχνικὸ κέντρο τοῦ ἔξωτο*... Εἶναι ὅμως εὐτύχημα πὼς οἱ ὑποτροφίες δὲν μποροῦν νὰ καταργηθοῦν, γιὰτι στερίζονται καὶ συντηροῦνται ἀπὸ διαθήκες φιλοτέχνων ἰδιωτῶν εὐεργετῶν κι' *οὔτε ὁ κ. διοργανωτῆς, μὰ κι' οὔτε κ' ἢ κυβέρνηση, μποροῦν νὰ τίς γγίξουν*.

Προχωρώντας ὁ κ. Κ. Δημητριάδης στίς συνομιλίες του, λέει καὶ τίς ἀκόλουθες ἀνακρίβειες: «Οἱ νέες τάσεις, σβύνουν ὁλοένα. Σβύνουν ὁλοένα, γιὰτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν πραγματικά. Δὲν ὑπῆρξε ζήτημα τάσεων, ἀλλὰ ζήτημα ἀδυναμιῶν» (!!!) Καὶ ἀραδιάζει κατόπι *μιὰ σειρά ἀπὸ ἀνακρίβειες καὶ μερικὲς συνοφαντίες γιὰ νὰ χτυπήσῃ τάχα κάθε νέα τάση, κάθε ζύμωση καὶ δημιουργία στὴν Τέχνη*.

Αὐτὸ τὸν κήρυκα τῆς στασιμότητος, τοῦ πομπιεδισμού καὶ τοῦ μανταρινισμού θέλει νὰ φορτώσῃ ἢ Κυβέρνηση στὸ σβέρο καὶ δύστηχου ἔθνους μας γιὰ διοργανωτῆ τῆς Τέχνης του;

**

Δημοσιεύτηκαν πιά ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἑθνικοῦ θεάτρου καὶ τοῦ συμβουλίου του. Ἡ ἐντύπωση ἀπ' αὐτὰ εἶναι *σημαντικὰ καλλίτερη*, ἀπὸ τὴν ἐντύπωση πού ἔδιναν τὰ ὀνόματα πού ψιθυρίζονταν ἀνεύθυνα ὅταν ἀναγκαστήκαμε νὰ γράψουμε τὸ «*Σταράτο*» τοῦ προηγούμενου φυλάδιου μας. Τ' ὄνομα τοῦ κ. Ι. Ν. Γουπάρη, πού θ' ἀναλάβῃ τὴν Γεν. Διεύθυνση τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου καὶ τοῦ κ. Παύλου Νισβάνου πού θὰ μπῆ στὴ πενταμελῆ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἐμπνέουνε ζωηρὲς ἐλπίδες γιὰ σοβαρὴ καὶ εἰλικρινῆ ἐργασία. Ἐπειτα στὸ δεκαπενταμελὲ συμβούλιο βλέπουμε τὰ ὀνόματα τῶν κ. κ. Μιλ. Λιδωρίκη, Γρ. Ξε-

νόπουλου, Ν. Λάσκαρη καὶ Τ. Δαυαλέξη, πού ἔξερουνε καλὰ τὸ θέατρο καὶ πού θὰ ναι στοιχεῖα γιὰ νὰ δημιουργηθῆ θέατρο ἀληθινὸ. Μὰ ὑπάρχουν καὶ μέλη στὸ συμβούλιο πού δὲν ἔξερουνε τί μποροῦν νὰ ἔξερουν ἢ νὰ κάμουν σχετικά μ' ἓνα θέατρο. Ἔτσι ἀκόμα δὲν μποροῦμε νὰ ἰδοῦμε καθαρὰ πὼς θὰ ἐργαστῆ τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο, ἀν καὶ τὸ πρόγραμμά του φαίνεται πὼς θὰ ναι *πολὸ συντηρητικὸ καὶ ἀρχαῖο*... Θὰ δοῦμε καὶ θὰ τὰ ξαναποῦμε.

**

Γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ Λατινικοῦ ἀλφάβητου δὲν δημοσιεύουμε καμμία νεότερη μελέτη ἢ ἐργασία, γιὰτι δὲν μᾶς ἀφίνει τόπο ἢ ἄλλη βιαστικὴ ὕλη, μὰ καὶ γιὰτι γένεται σκέψη νὰ ὀργανωθῆ μιὰ μάζωξη ἀπὸ ὅσους εἰδικούς ἢ ἄλλους μορφωμένους ἔχουν κηρυχτῆ σύμφωνοι στὸ νὰ γένῃ ἢ ἀλλαγῆ. Ἡ μάζωξη αὐτὴ θὰ εἶναι σκοπὸ νὰ μὴ συζητήσῃ τὴν ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς παρὰ μόνο *νὰ συντάξῃ μὲ ἀκριβεία τὸ ἀλφάβητο*, γιὰ ν' ἀρχίσῃ ἢ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ του. Γιὰτι πρῶτο ἀπὸ ὅλα σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, καθὼς τὸ τονίσαμε τόσες φορὲς, εἶναι *ν' ἀποφύγουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἀναρχία καὶ τὰ διαφορετικὰ ἀλφάβητα*. Ἀπὸ κεῖ πρέπει ν' ἀρχίσουμε. Καὶ κείνοι πού πρῶτοι πρέπει νὰ φροντίσουν γι' αὐτὸ εἶναι ὅσοι χωρὶς ἀντιρροήσεις βασικὲς κηρύχνουν καὶ ὑποστηρίζουν τὴν ἰδέα τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἀλφάβητου. Κι' οἱ πιὸ γνωστοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: ὁ γλωσσολόγος κ. Μένος Φιλήντας, ὁ παιδαγωγὸς καὶ πρὶν γεν. γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας κ. Δ. Γληνός, ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστήμιου τῆς Ἀθήνας κ. Ν. Χατζιδάκης, ὁ ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος κ. Μίλτος Κουντουράς, ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστήμιου τοῦ Μομπελιῆ Ἑλληνιστῆς κ. Λουὶ Ρουσσέλ, οἱ καθηγητῆς σὲ Γυμνάσια Θ. Βλυζιώτης, Γιάννης Σιδέρης καὶ Γ. Κατσμάς κι' οἱ λογοτέχνες Ἄλκης Θρούλος, Ἡρ. Ἀποστολίδης, Στρατῆς Δούκας, Ἄρ. Νάσης, Ντόλης Νίβας καὶ Φῶτος Γιοφύλλης.

**

Ο τραγικὸς θάνατος τοῦ Θάνου Δογάνη μᾶς γέμισε μὲ τὴν πιὸ ζωηρὴ λύπη. Γιὰτι ὁ Δογάνης δὲν ἦταν ἀνθρώπος τῆς γραμμῆς. Ἦταν γιομάτος εἰλικρι-

νεια, θάρρος, ξάστερα αἰσθήματα καὶ γερεῖ σκέψεις. Καὶ τὸ λογοτεχνικὸ του ταλέντο, ὅπως δείχνουν κάποια ἀπὸ τὰ λογοτεχνήματά του, ἦταν ἀποτέλεσμα *ἀληθινῆς καὶ ἀγνῆς φλέβας*. Μὰ τὸ μπλέξιμό του μὲ τὸ στρατὸ δὲν τοῦδωσε καιρὸ ν' ἀναπτύξῃ τὰ τεχνικά του προσόντα καὶ νὰ προχωρήσῃ στὴν ὀριμότητά του. Ἔτσι ὁ θάνατος τὸν βρῆκε στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀκόμα.

**

Λίγες μέρες κατόπι ἀπὸ τὸ Δογάνη, χάσαμε καὶ τὸ Ν. Σαράβα. Ὁ νέος αὐτὸς διηγηματογράφος χάθηκε μέσα στὴν ὥρα πού τὸ ταλέντο του ἀρχισε νὰ γουρμάξῃ. Ἀπὸ τὰ τέσσερα βιβλία τοῦ Σαράβα, τὸ τελευταῖο του «*Μιὰ πληγὴ δίχως αἷμα*» εἶναι τὸ πιὸ ἄριστο. Ἐνα ἔργο πού δείχνει πὼς ἀληθινὰ ὁ συγγραφέας αὐτὸς εἶχε φλέβα ἐνὸς πεζογράφου, πού ἀργότερα θὰ βαστοῦσε *μιὰ θέση σπονδαία καὶ σύγχρονη*. Μὰ κι' αὐτὸς χάθηκε πρὶν φτάσῃ ἐκεῖ πού τὸ ταλέντο του θὰ μποροῦσε νὰ τὸν ὀδηγήσῃ. Κριμα!

**

Επειτ' ἀπὸ τοὺς διάφορους Γάλλους κ. κ. Celemoins πού ἐφοδιασμένοι μὲ μιὰ πρόσκληση κατάντησαν νὰ ζητᾶνε νὰ τοὺς πληρωθοῦν καὶ τὰ ἔξοδα τους γιὰ ἰδιωτικά τηλεγραφήματα, γιὰ ταξί, γιὰ τσιγάρα κ.λ.π. ἀρριβάρισε κι' ὁ κ. Ζεραλντί. Καὶ βέβαια ὅσα κάνει ὁ κ. Ζεραλντί τὰ κάνουν καὶ μερικοὶ Ἀμερικανοὶ γιὰ νὰ μαζέψουν ψιλὰ. Μὰ κείνοι ἔχουν σ' ὄλ' αὐτὰ κάποια χάρι καὶ πρωτοτυπία. Ἐνῶ ἐτοῦτος... Βέβαια μέσα στὴν Ἀθηναϊκὴ κοινωνία εἴμαστε πολλοὶ σόμπ. Μὰ κείνη ἢ πρόσκληση τοῦ κ. Ζεραλντί νὰ πᾶνε στὰ βιβλιοπωλεῖα ν' ἀγοράσουν βιβλία του καὶ πὼς αὐτὸς θὰ ναι κεί νὰν τοὺς τὰ ὑπογράψῃ, ἔκαμε σὲ πολλοὺς *ἀρκετῆ ἀηδία*... Καὶ τὸ νοστιμότερο εἶναι πού ἢ πρόσκληση αὐτὴ δημοσιεύτηκε στίς ἐφημερίδες στὴν ἀρχὴ Γαλλικά, μὰ ἔπειτα δημοσιεύτηκε κ' Ἑλληνικά. Κ' ἔκαμαν πολὺ καλά οἱ ἐκδότες νὰ κάμουν καὶ τὴν Ἑλληνικὴ δημοσίευσῃ. Γιὰτι ἔτσι ὅσοι δὲν ἔξερουν Γαλλικά καὶ δὲν καταλάβαινε στὴν ἀρχὴ τὸ πρᾶγμα, μπορέσανε κατόπι νὰν τὸ μάθουνε κι' αὐτοὶ καὶ ν' ἀποχτήσουν ἓνα βιβλίον-φρετὶ τυπωμένο στὴν ἀγνωστὴ Γαλλικὴ γλῶσσα,

καί υπογραμμένο από τον κ. Ζεραλντὺ
γιὰ νὰ τὸ δείχνουν στὰ σαλόνια τους...

**

Η συνεργάτισσά μας δίδα Σκαρβαίου
μᾶς ἔστειλε τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση
στὸ γράμμα τοῦ κ. Μ. Βάλσα, πὸν δημο-
σιέψαμε στὰ «Σταράτα» τοῦ προηγούμε-
νου φυλλάδιού μας:

Φίλε Κύριε Γιοφύλλη,

Ἄφου ἔτσι ἦτανε γραφτό, δημοσιέψτε
παρακαλῶ τὴν ἀκόλουθη... ἀπολογία μου,
πάνω σ' ἐκεῖνα πὸν μὸν καταμαρτυράει ὁ
κ. Μ. Βάλσα, γιὰ τὴ μετάφρασή μου τοῦ
ἄρθρου του περὶ λατινικοῦ ἀλφάβητου.

Εἶχα τ' ἀτύχημα νὰ χάσω τὸ πρῶτο
χειρόγραφο τῆς μετάφρασῆς μου τοῦ ἄρ-
θρου του, μὰ ὅταν τὸ ἀντελήφθηκα δὲν
εἶχα πιά πρόχειρο τὸ πρωτότυπο. Ἀναγκά-
στηκα λοιπὸν νὰ τὸ ξαναγράψω ἀπὸ μνή-
μης, σύμφωνα μὲ τὴν ἐννοία του πὸν δια-
τήρησα στὸ μυαλό μου. Δὲν εἶχα βέβαια
τέτοιο δικαίωμα, μὰ καὶ δὲν μπορούσα νὰ
κάνω ἀλλοιώτικα. Ἐλπίζω λοιπὸν νᾶμαι
συχωρεμένη.

Ὅσο διὰ τὴ λέξη "absurdité," δὲν πι-
στεύω ὁ κ. Βάλσα νὰ πιστεύη πραγματι-
κὰ ὅτι ἀγνοῶ τὴ σημασία της. Κατ' ἀνάγκη
ὅμως τὴν ἀντικατάστησα κ' αὐτὴν γιὰ
τὴ συνοχὴ τῆς φράσης τοῦ ἄρθρου του
πὸν μετέβαλα γιὰ τὸν πιὸ πάνω λόγο.

Ἄλλωστε τὸ ὄρθρὸ τῆς μετάφρασης τοῦ
ἄρθρου του, ἐλπίζω νὰ πείθῃ τὸν κ. Βάλ-
σα, ὅτι βγάζει τὰ πράγματα ἀπ' τὴ «γεω-
μετρικὴ τους θέση», (ἐκφράση δική του
αὐτὴ πὸν τὴ δανείζομαι γιὰ νὰ μὲ καταλάβῃ

καλλίτερα) κατατάζοντάς με ἀνθαίρετα μὲ
τοὺς παθολογικὰ ξενομανεῖς ἐκείνους τύ-
πους, πὸν μεταχειρίζονται στὰ γραφτά
τοὺς ξένες λέξεις. Ἄν αὐτὸ μὸν συνέβηκε
ποτὲ ἐγένηκε μονάχα στὶς κριτικὲς μου, ὄχι
ἀπὸ ἀγνοία βέβαια, ἀλλὰ ἀπ' ἀδυναμία ν'
ἀποδώσω τεχνικούς ὄρους ἀνύπαρχτους στὸ
λεξιλόγιό μας. Ὅστε ὁ κ. Βάλσα βλέπει
καθαρά, ὅτι ἐπηρεαζόμενος ἀπ' τὴ δυσ-
ρέσκειά του μ' ἀδίκησε. Εἶνε ὁ πρῶτος, κ'
ἐλπίζω νὰ σταθῇ καὶ τελευταῖος. Κανένας
ἀπ' τοὺς Γάλλους διανοούμενους πὸν συνέ-
βηκε νὰ μεταφράσω, ὄχι μόνο δὲ μὸν πα-
ραπονέθηκε, ἀλλὰ καὶ ἐνάντια μὲ συχάρηκε
γιὰ τὴν εὐσυνείδητη καὶ ὀρθὴ μετάφρασή
μου, (τὴν ὁποία θὰ ἐξακριβώσε μεταφρά-
ζοντας πάλι στὰ γαλλικὰ μὴ ὁποιαδήποτε
περικοπὴ τῆς μετάφρασῆς μου τοῦ ἔργου
του). Ἦτανε βλέπετε γραφτό νὰ μὴ κοι-
πιάσω μεταφράζοντας γνήσια Παριζιάνικα
γαλλικὰ, ἀλλὰ νὰ μὸν καταμαρτυρήσῃ ὅτι
τῶπαθα, ἕνας Ἕλληνας, πὸν καταπιάστηκα
μὲ τὴ μετάφραση τῆς γαλλικῆς του ὀρθρο-
γραφίας. Θλίβομαι κατάκαρδα καὶ δὲν ξέρω
μὰ τὴν ἀλήθεια, ποῖος ἀπ' τοὺς δύο μας
πρέπει νὰ λυπᾶται περισσότερο, ὁ κ. Βάλ-
σα γιατί ἀκούσιά μου ὅπως ἐφάνηκε, τὸν
ἐξημίωσα κ' ἐφρόντισε νὰ τὸ βροντοφωνή-
σῃ μ' ὁποῖο τρόπο ἔκρινε καλλίτερο, ἢ ἐγὼ
γιατί μὲ πλήρωσε μὲ τὸ «ρωμέϊκο» νόμι-
σμα, πὸν ὅπως φαίνεται ἐξακολουθεῖ νὰ
μεταχειρίζεται καὶ στὸ Παρίσι, ἅμα συμβῆ
νᾶχῃ δοσοληψίες μὲ τοὺς πατριώτες του...

Μὲ τιμὴ κ' εὐχαριστίες

ΙΡΙΣ ΣΚΑΡΒΑΙΟΥ

15 Μαΐου 1930.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΑΦΟ

4, RUE HONORE-CHEVALIER VI'

31 Mars 1930.

Monsieur,
Je vous envoie ci-jointe
la copie de Marsyas
Je vous enverrai la Couronne
de Marguerite quand elle
sera reliquée.

Jusqu'à présent je n'ai
pas trouvée les autres œuvres
dont mon mari vous avait
parlé. J'ai pourtant rangé
presque tous les papiers qu'il
a laissés. Espérons que je
les trouverai dans ceux qui
sont encore à trier.

Je vous prie de croire

Monsieur, à l'assurance
de ma sympathique consi-
dération.

Richard

Ἐακολουθώντας ἡ χήρα
τοῦ μεγάλου μας Δασκάλου
Κυρία Ψυχάρη νὰ μᾶς
στέλνῃ τὰ ἔργα πὸν ὁ Ψυ-
χάρης ζώντας ὑποσκέθηκε
νὰ δώσῃ γιὰ δημοσίευσή
στην «Πρωτοπορία», μᾶς
ἔστειλε καὶ τὴν τραγικο-
μωδία του «Ὁ Μαρσύας».
Καὶ συντρόφεψε τὸ ἔργο
μὲ τὸ γράμμα της πὸν δη-
μοσιεύουμε αὐτόγραφο. Ἡ
μετάφρασή του στὰ Ἑλ-
ληνικὰ εἶναι τούτη:

Κύριε,

Σᾶς στέλνω ἐσώκλειστο
ἀντίγραφο τοῦ «Μαρσύα».

Θὰ σᾶς στείλω τὸ «Στε-
φάνι τῆς Μαργαρίτας»
ὅταν ἀντιγραφῆ.

Ὅς τώρα δὲν βροῖκα ἄλ-
λα ἔργα πὸν γι' αὐτὰ σᾶς
εἶχε μιλήσῃ ὁ ἄντρας μου.
Ὅστόσο ἔβαλα σὲ τάξη ὅλα
σχεδὸν τὰ χαρτιά πὸν ἄ-
φισε. Ἄς ἐλπίσουμε πὸς
θὰ τὰ βροῦ μέσα σὲ κείνα
πὸν ἔχω ἀκόμα νὰ ξεδια-
λέξω.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ πιστέ-
ψετε, κύριε, στὴ διαβεβαίω-
ση τῆς συμπαθητικῆς μου
ἐκτίμησῃς.

Ι. ΨΥΧΑΡΗ

Δημοσιεύουμ' αὐτὸ τὸ
γράμμα γιὰ νὰ φανερώσου-
με καὶ στοὺς ἀναγνώστες μας
τὴν τόσο εὐγενικὰ φρον-
τίδα τῆς καλῆς κυρίας νὰ
βοῆ καὶ νὰ μᾶς στείλῃ τὰ
ἔργα τοῦ Ψυχάρη, ὅσα ὁ
ἴδιος μᾶς εἶχε ὑποσκέθῃ.
Ἡ δημοσίευσῃ ὅμως τοῦ
αὐτόγραφου θὰ μποροῦσε
ἀκόμα καὶ νὰ μπόδισῃ προ-
καταβολικὰ κάθε ἀνόητη
ὑποψία πὸν θᾶδελε γεννη-
θῆ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ
Ψυχάρη, πούναι ὥστόσο

δυνατά σφραγισμένο με το προσωπικό του ύψος.

Με το γράμμα τούτο ή Κα Ψυχάρη μᾶς τάζει πὼς θὰ στείλῃ ἀκόμα γιὰ τὴν «**Πρωτοπορία**» καὶ τὴ σειρὰ ἀπὸ πεζὰ τραγούδια τοῦ Ψυχάρη πὺν ἐπιγράφεται: «**Τὸ Στεφάνι τῆς Μαργαρίτας**», καθὼς καὶ ὅσα ἄλλα βρεθοῦν στὸ ξεδιάλεμα τῶν χαρτιῶν τοῦ μακαρίτη ἀπὸ κείνα πὺν ὁ ἴδιος μᾶς εἶχε ὑποσχεθῆ.

* *

«**Ὁ Μαρσύας**» ἔχει γραφτῆ στὸ Παρίσι τὶς 25—29 τοῦ Γιούλι τοῦ 1926, δηλαδή λίγους μῆνες ἀφοῦ ὁ συγγραφέας του ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Στὸ γράμμα πὺν μᾶς ἔστειλε ὁ Ψυχάρης τὶς 26 τοῦ Νοέμβρι τοῦ 1928, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ μᾶς ἔταξε νὰ μᾶς στείλῃ αὐτὸ τὸ ἔργο, τὸ χαρακτήρισε «**μονόπραχτη κωμωδία**», μὰ στὸ καθαρογραμμένο ἀντίγραφο τὸ παρουσιάζει γιὰ «**τραγικωμωδία σὲ τρεῖς σκηνές**». Εἶναι φανερὸ ὡστόσο πὼς εἶναι μιὰ τσονχητῆ σάτυρα ἀπάνω σὲ γεγονότα κείνου τοῦ καιροῦ, μιὰ σάτυρα πὺν παρουσιάζει ἀρκετὰ ξάστερα κάτω ἀπὸ τὰ τέσσερα πρόσωπά του **γνωστὲς φυσιογνωμίες τῆς λογοτεχνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μας ζωῆς**. Πιστεύουμε πὼς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσουμε πὼς σατυρίζεται μέσα σ' αὐτὸ τὸ κομμάτι ἕνας ἄχαρος καὶ μικρὸς ἀγώνας γιὰ τὴν ὑπόδειξη ὑποψήφιου γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ. Αὐτὴ ἡ ἱστορία—πὺν ξαναρχίζει καὶ φέτος, μὰ κάπως διαφορετικὴ—εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ στους λογοτεχνικούς μας κύκλους. Ὁστόσο ὁ συνεργάτης μας κ. Μιχάλης Πριονιστής, πὺν βρέθηκε τότε πὺν κοντὰ σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, τὴν ξαναθυμίζει σ' ὅσους τὴν ξέρονν καὶ τὴν παρουσιάζει σ' ὅσους δὲν ἔτυχε νὰν τὴ μάθουν.

* *

Ἐν πέρναμε ξερὸ κ' ἀνεξάρτητο τὸ ζήτημα τοῦ παγκόσμιου αὐτοῦ βραβείου, θὰ θέλαμε ὀλόψυχα νὰ τιμηθῆ μ' αὐτὸ ὁ ποιητῆς Κωστῆς Παλαμᾶς. Ἡ διεύθυνση τῆς

«**Πρωτοπορίας**» ἐχτιμάει τὴν ποιητικὴ του ἐργασία καὶ ὁ κ. Φῶτος Γιουφύλλης στὸ σύντομο σημείωμά του, πὺν μπαίνει στὸ ἴδιο τούτο φυλλάδιο, δείχνει τὸ θαυμασμό του γι' αὐτῆ. Μάλιστα ὁ κ. Γιουφύλλης καὶ σὲ συνέντευξή του δημοσιευμένη στὸ περιοδικὸ «**Θεατῆς**» (φυλλάδιο τῆς 23 Ἰανουαρίου 1926) εἶπε καθαρά: «Πρῶτος ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες διανοουμένους ὁ Παλαμᾶς μπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ τὸ Νόμπελ».

Ὅταν ὁμως ἡ τιμὴ αὐτὴ γιὰ νὰ γένη πραγματικότητα ἀναγκάζει τὸν ποιητῆ μας νὰ μικρύνῃ καὶ νὰ κάμῃ ἀβασίει, ἀρχίζουμε νὰ πιστεύουμε πὼς δὲν πρέπει νὰ ζητοῦμε πια τέτοια τιμὴ γιὰ τ' ἀπομεινάρια τοῦ παλιοῦ ἐκείνου Παλαμᾶ...

* *

Τὰ ὅσα ἔκαμε τελευταῖα ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς **ἐνάντια στὴν «Ἀρετῆ του»**, ὅσα ἔμμανουβράσῃσε γιὰ νὰ ρίξῃ μερικὸς μαύρους λεκέδες στὸ χαρακτήρα του (ὅπως τὸν φανταζόμαστε), ὅσα εἶπε κ' ἄφισε νὰ εἰπωθοῦνε μέσα στὴν Ἀκαδημία γιὰ τὴ γλῶσσα, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μπορέσῃ ν' ἀρέσῃ στοὺς καθυστερημένους καὶ νικημένους πια καθαρευουσιάνους, πιστεύουμε πὼς δὲν ὑψώνουν τὸν ποιητῆ. Οὔτε τὸν ἀφίνουν στὴ θέση πὺν εἶχε στὴ συνειδησί μας. Τὸν οἰχνοῦν πολὺ!

Κι' ὁμως καὶ πάλε ὁ σατυρισμὸς τοῦ Παλαμᾶ ἀπὸ τὸν Ψυχάρη μέσα στὸ «**Μαρσύας**» θὰ μᾶς φαινότανε πολὺ σκληρός. Τώρα ὁμως μῆτρε στὴ μέση καὶ κάτι ἄλλο. Καὶ τὸ τελευταῖο αὐτὸ δὲν μᾶς δίνει πια τὸ δικαίωμα νὰ μποδίσουμε τὴ Νέμεση νὰ βάλῃ τὸ χέρι της σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ὁ ἐραστῆς, δηλαδή, τοῦ Νόμπελ, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὴν Πίστη του καὶ τὴν Ἀρετῆ του, ἔφτασε στὸ σημειὸ νὰ βρεῖσῃ τὸν Ψυχάρη καὶ πεθαμένον ἀκόμα στὸ ἄνοστο κουβεντολόι του μὲ τὴν Κυρία Δημοτρακόπουλου στὴν «**Ἔστια**». Μὰ οἱ Μεγάλοι Νεκροὶ **δὲν πεθαίνουν**, κύριε Παλαμᾶ. **Ζοῦν κ' ἀφοῦ πεθαίνουν. Κι' ἀπαντοῦν ἀπὸ τὸν τάφο.**

Η ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ.

Ο ΜΑΡΣΥΑΣ

ΤΡΑΓΙΚΩΜΩΔΙΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΣΚΗΝΕΣ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ:

ΜΑΡΣΥΑΣ
ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΞΙΟΘΡΗΝΗΤΟΣ
ΑΠΟΛΛΩΝΑΣ

Εἴμαστε στὴν Ἀθήνα, στὸ κέντρο τῆς πολιτείας. Ἐνα καμαράκι μικρὸ, μ' ἕνα παράθυρο ἀπ' ὅπου βλέπει κανεὶς μονάχα ντουβάρια, δηλαδή τάντικρονὰ τὰ σπύτια. Στὸ βάθος, ἀριστερά, ἕνα γραφεῖο μὲ σωρὸ χαρτιά, πὺν κρύβουνε ὀλότελα, ὅταν εἶναι σκυμμένος, τὸ πρόσωπο ἐκείνου πὺν μελετᾷ ἢ γράφει. Πὺν κοντὰ στὸ θεατῆ, μὰ στὴν ἴδια τὴ γραμμῆ, ἄλλο ἕνα τραπεζάκι φορτωμένο βιβλία, ἐφημερίδες, χαρτιά λογιῶ λογιῶνε καὶ ἀνω κάτω. Δεξιά, καναπεδάκι, κάρσι στὸ γραφεῖο τοῦ Μαρσύα.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Μαρσύας — Μαῖμουδόπουλος.

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ (καθισμένος στὸν καναπέ καὶ χασμουρημένος. Ἄξαφνα φωνάζει, σὰ νὰ ξύπνησε). — Μίλα, μπρὲ ἀδερφέ, καὶ μὲ πέθανες στὴ νύστα. (Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ σὲ ποιόνε τὰ λέει. Κανένας ὅξω ἀπὸ τὸ Μαῖμουδόπουλο δὲ βροῖσκειται στὸ γραφεῖο.) Μαρσύα! (Τίποτα! Δὲ σαλέβει ἄνθρωπος). Κώστα! (Πάντα πὺν δυνατά). Μωρὲ Κωστῆ.

ΜΑΡΣΥΑΣ. (Ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸ γραφεῖο προβέλνει καὶ φαίνεται λίγο λίγο ἕνα κεφάλι. Κεφάλι μεγάλο. Μαλλιά μάβρα. Κόμη σωσιτῆ. Μάβρο μουστάκι, πηχτό. Γένια μάβρα, ὄχι ζῆμος πολὺ μακριά. Οἱ τρίχεις σκεπάζουνε τὰ μάγουλα, προχωρώντας ἴσια μὲ τὰ μάτια, μάβρα κάρβονο καὶ δάφτα. Κοιτάζει τὸ Μαῖμουδόπουλο). — Τὶ μὲ θέλεις;

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Τὶ σὲ θέλω; Θέλω μιὰ σταλιά κουβέντα. Μιὰ ὥρα πὺν σωπαίνω κ' ὄλο γράφεις.

ΜΑΡΣΥΑΣ. — Κάλλια νὰ γράφῃ κανεὶς παρὰ νὰ μιᾶ.

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Ἐλα τώρα, σὰ νὰ μὴν τὸ ξαίρω, σοφώτατε, τὸ σύστημά σου. Μὲ τοὺς ἄλλους ἄριστο. Μαζί

μου τί φελᾷ; Μήπως δὲν εἶμαι ὁ Μαῖμουδόπουλος; Ὁ Μανώλης σου, καλέ;

ΜΑΡΣΥΑΣ (πὺν σηκώθηκε ὀρθιος καὶ δείχνει τὸ μικρὸ του τὸ ἀνάστημα, δυσανάλογο μὲ τὸ χοντρὸ τὸ κεφάλι). Δὲν τὰ εἶπαμε πια; Θὰ τὰ ξαναποῦμε;

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Βέβαια. Ὅσο πὺν συχνὰ τὰ λές, τόσο καὶ πὺν μαργιόλικα τὰ γυρίζεις. Ἐχουμε καὶ νέα.

ΜΑΡΣΥΑΣ (μὲ περιέργεια). — Ποιά; ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Ὁ Ἀπόλλωνας βγαίνει πια φανερὰ ὑποψήφιος στὸ Prix Nobel.

ΜΑΡΣΥΑΣ (Ξανακάθεται βασιεπισμένως στὸ γραφεῖο του). — Σὰ νὰ μὴν τὸ ἤξαιρα! ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Καλά! Πὼς τὸ ξαίρεις;

ΜΑΡΣΥΑΣ. — Ἀφοῦ μοῦ τ' ὄγραψε ὁ ἴδιος!

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Σοῦ ἔγραψε ὁ Ἀπόλλωνας; Ἐσένα; Σοῦ ἔγραψε ὁ Φοῖβος;

ΜΑΡΣΥΑΣ. — Ἄμὲ, τί θαρρεῖς; Φοῖβος, Μαρσύας, ἕνας κ' ἕνας.

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Καὶ τί σοῦ ἔλεγε;

ΜΑΡΣΥΑΣ. — Τὶ μοῦ ἔλεγε; Νά. Πὼς εἶναι καλὸς ἄνθρωπος, ἄν καὶ θεός. Πὼς ἀφοῦ καταγινούμαστε οἱ δυὸ μας στὴ μουσική, δὲν πρέπει νὰ τὰ ξυνίσουμε πὼς δὲν ἔβαλε ὑποψηφιότητα ὅσο δὲν ἔβαζε ἐγὼ πὼς νὰ τοῦ δηλώσω τοὺς σκοπούς μου καὶ βλέπει τί ἔχει νὰ κάμῃ.

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Καὶ τοῦ ἀποκριθήκες;

ΜΑΡΣΥΑΣ. — Ἐγὼ; Τίποτα.

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Τίποτα; Τοῦ Ἀπόλλωνας;

ΜΑΡΣΥΑΣ. — Ἐγὼ δὲν ἀνακατέβουμαι σ' ἀφτά.

ΜΑΓΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ. — Μιὰ καὶ δὲν ἀποκριθήκες, ἀνακατέφτηκες ἀρνητικά.

ΜΑΡΣΥΑΣ. — Ὅχι! Ἄν ἀποκριθῆ μουνε πὼς εἶμαι ὑποψήφιος, θὰ τὸ μάθαινε πὼς εἶμουνε καὶ θὰ μποροῦσε νὰ ἐνεργήσῃ ἐναντίο μου. Ἄν τοῦ ἀποκριθῆ μουνε πὼς δὲν εἶμαι, καταδικαζόμουνε καὶ τέλειωνε. Λογικὸ νὰ σωπάσω.

στην Ελλάδα να κάνει μερικές ομιλίες και να δει και τους φίλους του. Είτανε μεγάλη του η επιθυμία να πατήσει έπειτα από τόσα χρόνια το ελληνικό χώμα.

Και μιά μέρα, πού είτανε τριγυρισμένος από τους πιο διαλεχτούς λογοτέχνες μας, τους εξήγησε τον πόθο του και την ανάγκη να ενεργήσουνε όλοι μαζί για το Νόμπελ να δοθεί μιά φορά και στην Ελλάδα. Τους διηγώθηκε τις ενέργειές του και τη σιωπή του κ. Σοφούλη και του κ. Παλαμά. Τέλος τους είπε καθαρά πώς έχει σκοπό αν αρνηθεί ο κ. Παλαμάς να το διεκδικήσει για τον εαυτό του. Θα το διεκδικούσε αυτός για τον εαυτό του με την υποστήριξή τους, δίνοντας το λόγο του σ' όλους πού τον τριγυρίζανε τη στιγμή εκείνη, πώς θα κρατούσε από το τεράστιο αυτό φιλολογικό βραβείο μονάχα 500 φράγκα να πανηγυρίσει την τιμή πού θα τον γινότανε μ' ένα καλό τραπέζι, αυτός κ' η γυναίκα του. Τα υπόλοιπα θα τα δώριζε στη βιβλιοθήκη του.

Αποφασίσανε λοιπόν τρεις-τέσσερες από τους παρευρισκόμενους, οι κ. κ. Μαν. Καλομοίρης, Γρ. Ξερόπουλος, Δ. Πετροκόκκινος κ' άλλοι να πάνε στο σπίτι του κ. Παλαμά να του ανακοινώσουνε ότι ο Ψυχάρης προσφερότανε να βοηθήσει με όλα τα Ευρωπαϊκά μέσα πού διαθέτε την υπόθεση για να δοθεί το Νόμπελ στον κ. Παλαμά για την Ελλάδα.

Πήγανε κι ο κ. Παλαμάς άρνήθηκε να βάλει υποψηφιότητα.

Την άρνηση του κ. Παλαμά ανακοινώσανε στον Ψυχάρη κ' εκείνος άμέσως φκιάνει μιά αίτηση πού θα υπογράφονταν από όλους τους λογοτέχνες σαν όμιλος προτείνοντας τον Ψυχάρη για το Νόμπελ.

Και η ίδια επιτροπή ξαναπήγε στον κ. Παλαμά να τιμήσει το έγγραφο εκείνο πρώτος με την υπογραφή του, σύμφωνα όμως όλοι να υπογράψουνε το χαρτί και να το συμπληρώσουνε και με τις υπογραφές των άλλων πού λείπανε.

Παρουσιάστηκανε λοιπόν και πάλι στον κ. Παλαμά με το έγγραφο και με χαρά του ανακοινώσανε πώς ο Ψυχάρης μόνο μετά την άρνησή του υποβάλλει αυτός και θα υπογραφεί η αίτηση από όλους τους λογοτέχνες. Γι' αυτό προσφέρουνε την τιμή της πρώτης υπογραφής στον κ. Παλαμά.

Ο κ. Παλαμάς άρνήθηκε να υπογράψει. Δικαιολογήθηκε πώς δεν πρέπει να επηρεαστεί η έκλογή ενός λογοτέχνη από μιά υπόδειξη γιατί δεν αποκλείεται χωρίς την ενέργεια αυτή να βραβευτεί κ' εκείνος, ό οποίος έξ' άλλου έχει και τόσες πολλές οικονομικές υποχρεώσεις.

Η επιτροπή έφυγε βέβαια με τα μούτρα κατεβασμένα από τις βαρυσήμαντες αυτές λέξεις του κ. Παλαμά και δεν τόλμησε ούτε καν να παρουσιαστεί μπροστά στον Ψυχάρη.

Ο κ. Πετροκόκκινος φίλος ιδιαίτερος του Ψυχάρη, ήρθε και μās έφερε την είδηση. Πόσο έξευτελιστικό βέβαια και πόσο ποταπό για την αντίληψη μερικων διανοουμένων μας!

Και όμως όλοι επηρεαστήκανε από τα λόγια του κ. Παλαμά κι ως είχανε δώσει υπόσχεσεις στον Ψυχάρη, ότι θα υπογράψανε το χαρτί.

Χαρακτηριστικό είναι εκείνο πού προφασίστηκε κι ο κ. Καλομοίρης. Πώς αν δεν υπογράψει ο κ. Παλαμάς ούτε κι αυτός υπογράφει. Τα συμφέροντά του είναι αλληλένδετα με τον κ. Παλαμά γιατί ετόνιζε τα ποιήματά του.

Κι ο Ψυχάρης έγραφε: «Τό μόνο σπουδαίο είναι να πεις του Καλομοίρη πώς ποτές του δε μās είχε πού έπρεπε πρώτα να υπογράψει ο Π. για να υπογράψει άφτός. Να τί πρέπει να καταλάβει. Αδιάφορα τάλλα.»

Αυτό είναι το ιστορικό της όλης υπόθεσης για το Νόμπελ μεταξύ του Ψυχάρη και του Παλαμά κι απ' αυτού μπορεί να κρίνουνε κ' οι ξένοι γιατί ο κ. Παλαμάς θέλει το βραβείο του Νόμπελ. Δεν θάτανε άσχημο κ' η «Πρωτοπορία» να τό κάνει γνωστό στο Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας της Στοκχόλμης, να μην άργοπορεί να στείλει την επιστολή στον ποιητή, πού τόσο πολύ τη χρειάζεται για τις οικονομικές του ανάγκες.

Όλα όσα περιγράφω τά ξέρω σαν ένας μάρτυρας της όλης υπόθεσης, πού διαδραματίστηκε μπροστά στους λογίους και καλλιτέχνες μας κ.κ. Ξερόπουλο, Ποριώτη, Γκόλφη Πετροκόκκινος, Καλομοίρη και άλλους.

Υ. Γ. Έχω στη διάθεση της «Πρωτοπορίας» και κάθε άλλου όλα τά σχετικά ντοκουμέντα για την υπόθεση.

MIX ΠΡΙΟΝΙΣΤΗΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ)

(Τό σύντομο, μα προσεκτικό τούτο σημείωμα γράφτηκε για το φυλλάδιο, πού έβγαλε η "Semaine Egyptienne", του Κάιρου για τα τιμήση τον Παλαμά. "Έπειτ' από γραφή παράκληση του κ. Σταυρινού, ο κ. Γιοφύλλης τόγραψε και τόστειλε για να μητ'. Όστόσο το σημείωμα δεν εμπήκε παρά μονάχα η τελευταία του φράση μεταφρασμένη στα Γαλλικά έτσι: "Palamas est une figure exceptionnelle de l'Hellenisme, un poete artiste superbe double d'un grand fervent d'etude et de recherches., Δεν ξέρουμε γιατί το σημείωμα δεν εμπήκε αλλάκερο, αφού ζητήθηκε. Το δημοσιεύουμε όμως εδώ χωρίς καμιά μεταβολή, Έλληνικά γραμμένο, δηλ. όπως εγράφηκε, για να βρούνε μονάχι τους οι άναγνώστες μας τους λόγους της παράξενης αυτής συμπεριφοράς του Κάιρινου περιδικού. Το σημείωμα αυτό είναι και το βασικό σκέδιο, πού άπάνω σ' αυτό συλλογίζεται ο κ. Γιοφύλλης να καταπιστη μιά αναλυτική μελέτη για το έργο του Παλαμά και για τη φνσιογνωμία του γενικά).

Η φνσιογνωμία του ξεχωρίζει. Όσο σύντομα κι αν μιλήσει κανένας για τον Κωστή Παλαμά, πιστεύω πώς πρέπει να τονίση την έξαιρετικότητα της φνσιογνωμίας του μέσα στη σύγχρονη Έλληνική διάνοηση. Ανάμεσα στο διανοούμενο κόσμο της περασμένης γενεάς ξεχώριζαν πρόσωπα όπως ο Γαβριηλίδης, ο Σουρής, ο Παλαμάς, πού, άνεξάρτητα από την καλλιτεχνική ή όποιαν άλλη αξία του έργου τους, επιβλήθηκαν κ' είχανε συνταραχτική επίδραση άπάνω στη διάνοηση των συγχρόνων τους κ' έφεραν μεταβολές στη σκέψη και στην κίνηση άλάκερου του Έθνους. Θάτανε άδικία να μην άναγνωρίζαμε πώς μιά τέτοια συνταραχτική επίδραση στο έθνος είχε κι ο Παλαμάς. Ιδιαίτερα μέσα στις μάζες των διανοουμένων επιβλήθηκε σαν ένας Μάιτρο. Γι' αυτό κ' η ποίησή του, πού δύσκολα μπόρεσε στην αρχή ο διανοούμενος κόσμος να την πλησιάση, έπειτα του γένηκε γνώριμη κ' αγαπητή. Οι τρόποι του Παλαμά σιγά-σιγά επιβληθήκανε. Κ' ήρθανε οι μαθητές, οι μιμητές, οι φανατικοί όπαδοί κ' οι φανατικοί έχτροί. Σημεία όλα πώς ο Παλαμάς γίνηκε Μάιτρο.

* *

Ο τεχνίτης. Στην ποίησή του ο Παλαμάς ήτανε ένα φαινόμενο σπάνιο. Έδούλεψε 50 χρόνια με πίστη άφάνταστη, με άφοσίωση, με διάθεση να καλλιτερέψη τη μορφή και να πλάση νέα προάμματα, να ξαναβίση την Τέχνη, να βρη όλο και νέα, όλο και ώραία εύρηματα. Η Τέχνη του Έλληνικού στίχου το 1880, πού την πρωτοπήρε στα χέρια του, πού ήτανε; Και

πόσα θαύματα έκαμε μέσα στο μισόν αιώνα πού τη δούλεψε! Με τις προσπάθειές του, με τά πειράματά του, έδωκεν από δω, χτύπησε από κει, έλύγισε από άλλα σημεία κ' έκαμε την Τέχνη του να ξαναβιωθή. Κάπου-κάπου ξεπετάχτηκαν από τά πειράματά του και τραχειά προϊόντα, μα πιο πολύ ξεπετάχτηκαν μοναδικές λυρικές απόλαυσεις, ποιήματα πού στέκονται θαυμαστάς χαρές δημιουργίας! Τρέχοντας λαχνασμένα μέσα στο μισόν αιώνα της παραγωγής του, τον βλέπουμε να προχωρή και ν' αλλάξη πρωτεϊκά, μα πάντα να μένη γύρω από τον κεντρικό άξονα του εαυτού του, με τά κύρια χαρακτηριστικά του, με τον άτομικό καλλιτεχνικό του χαρακτήρα άμετάβλητα. Απλά και νοσταλγικά, μα και με μερικές νέες δοκιμές ξεπερβαίνουν τά πρώτα του ποιήματα, τά «Τραγούδια της Πατρίδος μου». Κάνει έπειτα άρχη της λυρικής του μεγαλοστομίας με τον «Υμνον εις την Αθηνάν». Μορφές με νέο φως ξαναζούν στα παλιά θέματα μέσα στα «Μάτια της ψυχής μου». Νέα λυγίσματα και νέες χαρές στίχου εμφανίζονται στους «Ίαμβους και άνάπαιστους». Κ' έπειτα ο συμπαθητικός, ο γιομάτος άίστημα «Τάφος». Άκολουθεί η πολύτροπη, η πλημμυρισμένη με λυρικά διαμάντια, μα και λαβύρινθος μαζί των όμορφων πειραμάτων, η «Ασάλευτη ζωή». Εκεί μέσα το σονέτο πέρνει νέα λυγίσματα και χρώματα, ο άνομοιοκατάλητος δεκατρισύλλαβος φέρνει νέες μεγαλοπρέπειες και μελωδίες, το επίγραμμα στις «Έκατό φωνές» άρπάζει φτερά, οι «Υμνοι και οι θυμοί» άστρά-

φτουν και βροντούν. Και στα «Μεγάλα δράματα» φέγγει μια νέα σύνθεση της λυρικής σκέψης. Έπει από την «Ασάλευτη ζωή» έρχεται ο «Δωδεκάλογος του Γύφτου», που πλο μεγαλόστομα και άπεραντα ξανοίγεται επικολυρικά έξω τόπου και χρόνου. Η άπαλή συγκίνηση των «Καυμών της Λιμνοθάλασσας» μαλακώνει τα πρίν, μα και άδελφώνεται με το θυμό των «Σατιρικών γυμνασμάτων». Άκολουθεί η «Πολιτεία κ' η μοναξιά» με νέα δοκιμάσματα ρυθμών και σκοπών, με νέα λυρικά κατορθώματα. Οι «Βωμοί» παρουσιάζονται πλατύτερα ύμνητικά και έρευνητικά μαζί ποιήματα. Στα «Παράκαιρα» νέες χαρές στίχων και νέες φευγαλέες έμπνευσης. Ακολουθούν τα «Δεκατεράστιχα», όπου το σονέτο δουλεύεται με καινούργια πάλι πολυχρωμία και λιγεράδα. Έπειτα οι «Πεντασύλλαβοι και τα παθητικά κρυφομήματα», όπου η τεχνική φτάνει ως την άκροβασία. Και τελευταία οι «Σκληροί και οι δειλοί στίχοι» φανερώνουν πώς ο ποιητής έχει κι άλλες προσπάθειες, κι άλλες δοκιμές, κι άλλες όλονένα νέες έπιτυχίες. Ξεχωριστά από τα άεροφτέρονα πετάγματα των ιδεών, από τη δύναμη της σκέψης και της άμορφης έκφρασης, μέσα στην εργασία των 50 χρονών του ο Παλαμής είναι ένας τεχνίτης ανεξάντλητος, που βαδίζει πάντα μπροστά, που ανακατεύει, που προχωρεί για νέες πάντα δημιουργίες. Γι' αυτό ως προχτές κατόρθωνε νάναι ο νεώτερος άπ' όλους μας!

Ο πεζογράφος τώρα Παλαμής. Τα διηγήματά του, προπάντων ο «Θάνατος παλληκαριού», τον δείχνουν και σ' αυτό το είδος τεχνίτη, όχι όμως έξαιρετικά προχωρημένον. Το δράμα του «Η Τρισεύγενη», όσο κι' ά δεν είναι κατάλληλο για το θέατρο, είναι κάτι άληθινό, μεστό και άρτιο. Στην **κριτική** ο Παλαμής εστάθηκε πάντα ένας πολύ στοχαστικός μελετητής, πάντα βαθύς, πάντα συστηματικός, με

δικά του συστήματα και δικίος ζυγιαστής άκόμα και μέσα στους ένθουσιασμούς του. Τον είδαμε στοχαστικά και με τη δική του άτομική σκέψη να γράφει για το Σολωμό, για το Βαλαωρίτη, για τον Κρουστάλλη, για το Βιζυηνό, για τον Τυπάλδο, ν' αποκάλυπτη τον άγνωστο Κάλβο, να κρίνη τον Ουγκώ, τον Άνατόλ Φράνς, το Μπαύρον, το Ντάντε, τα συζητή με την υπογραφή «W» και ν' αναλύη, να συνθέτη να παραβάλη, να κρίνη από όλες τις όψεις τα ζητήματα. Η πολυγνωσία του κ' η έρευνητικότητά του είναι άφορμές να τον θανάμζουμε κι' ανεξάρτητα από το ποιητικό του έργο.

Όσο μπορεί να παρατηρήση κανένας κάτι **για τη γλώσσα** του Παλαμής εδω. Ο γερός δημοτικιστής στο στίχο Παλαμής, στα πεζά του δείχνεται καθαρευουσιάνος. Κι' όταν γράφει καθαρεύουσα, κι' όταν γράφει δημοτική, είναι ο ίδιος ο γεννημένος και αναθρεμένος με την καθαρεύουσα, που ποτέ του δεν έπαψε πραγματικά να την αγαπάη, που πηγάζει από την καθαρεύουσα, και που στο τέλος σ' αυτή ξαναγύρισε. Πάντα εστάθηκε πιστός στη σύνταξή της και στους φραστικούς της τρόπους, όσο κι' αν μεταχειρίστηκε τη δημοτική. Δεν είναι λοιπόν περιεργό πώς ο φανατικός κήρυκας της δημοτικής, που έβροντοφώνησε πώς η δημοτική είναι η «άρετή» του, ξαναγύρισε στην καθαρεύουσα και κήρυξε πώς η καθαρεύουσα «έχει δικαιώματα να ζήση». Άς μου έπιτρέψη όμως και το περιοδικό, που με φιλοξενεί, και ο αναγνώστης να μη μιλήσω πλο εκτεταμένα γι' αυτό το ζήτημα. Για το ζήτημ' αυτό δεν άρμόζει ν' ασχοληθώ εδω, που πανηγυρίζουμε τα φωτεινά σημεία του Παλαμής.

Ο Παλαμής είναι μια έξαιρετική Έλληνική φυσιογνωμία, ένας λαμπρός τεχνίτης κ' ένας γερός έρευνητής.

ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ

Χαλάντρι. Αύγουστος 1929.

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ

(*Η γνώμη αυτή για το έργο του Παλαμής εστάθηκε από τη συνεργάτισσά μας Κα Διλή Πριονιστή στο περιοδικό «La semaine Egyptienne» για να δημοσιευτή στο πανηγυρικό τεύχος, μα δεν έδημοσιεύτηκε, αν και της ζητήθηκε.*)

Κύριε Διευθυντή,

Μου ζητήσατε τη γνώμη μου για τον Κωστή Παλαμά, που θα τον τιμήσετε με ξεχωριστή πανηγυρική έκδοση του περιοδικού σας.

Κρίση ειδική για το έργο του Παλαμής δεν μπορώ να έχω, όση έχτιμηση και θαυμασμό για την έπιτυχία του στη γλωσσική διαορθύμιση του στίχου.

Είναι μεγάλος, πάρα πολύ μεγάλος στην πλαστική διαμόρφωση, στην τεχνική εμφάνιση, στο άψευγάδιαστο ριμάρισμα σε κάθε θέμα που καταπιάνεται γνωστό ή άγνωστο.

Τραγουδιστής όμως δεν είναι... Τραγουδία δεν έχει, τραγουδία που να βρίσκουνε άπήχηση στην ψυχή, στο μυαλό, στο κορμί, στα νεύρα, κάπου τέλος πάντων.

Συναισθήματα δεν έχει, φαντασία δεν έχει... Άνάμεσα στις γραμμές δε σπαταρά ούτε ο πόνος, ούτε η θλίψη, μα ούτε κ' η χαρά ή η ευθυμία.

Ο Παλαμής έμεινε με όλο το υπέρογο έργο του ένας καλός ποιητής, ξαίρει καλά τί ποιεί σαν καλός, έξασχημένος τεχνίτης της φράσης και της ρίμας.

Τραγουδιστής, δεν είναι, δε συναπέρνει, δεν ένθουσιάζει, δε μελαγχολεί, γι' αυτό και τα ποιήματά του θα μέινουνε μονάχα έργα, έργα τέχνης και καλαισθησίας.

Αυτή είναι η ταπεινή μου γνώμη και σας παρακαλώ να την καταχωρήσετε.

Μ' έχτιμηση
ΛΙΛΗ ΠΡΙΟΝΙΣΤΗ

ΧΑΡΑΥΓΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗΣ

(*Σαν έντύπωση από τις Δελφινές Έορτές.*)

Βρήκε το χωριό άνάστατο. Στην άγορά σωστό μωσαϊκό. Όλες οι φυλές κι' όλα τα χρώματα τουοιού τουοιού. Έξ' άπ' τα καφενεϊά και τα μαγαζιά με τα πολύχρωμα ταγάρια και τις κολαριστές φουστάνέλλες, ένα σορό γνωστοί τον χαιρετούσανε. «Όλο το φιλολογικό σκυλολόι,» σκέφτηκε και μονομιάς η όψη του σκοτεινίασε. Κάθησε στο καφενεϊό. Το γραφείο πορουσιάστηκε ξανά μπροστά του, καφετί, πάντα καφετί. «Τι διάλογο, δε θαλλάξη χρώμα;» ρώτησε τον έναντο του άπελιτισμένα.

Κάποιος τον χτύπησε φιλικά στο ώμο. —Καλώς όρίσατε. Έδω βρόσκεστε; —Ναί, είπε με μισό στόμα και κτύταξε το χράμι που κρεμόντανε σ' άντικρυνό μπαλκόνι.

Ο νέος έφυγε σά ζεματισμένος. Ο Παναγιώτης κούνησε με φούρκα ξωπίσω το κεφάλι του.

—Άλλη φυσιογνωμία και τούτη, είπε

μέσα του. Θέλει να του γράψω κριτική το πουλάκι μου. Φοβάται μη χάση τ' αριστούργημα! Μα έννοια σου και θα σε συγυρίσω και σένα.

Ξαφνικά τα χέρια του κουνήθησαν νευρικά. Το αίμα του κόρωσε.

—Γιατί; είπε με φούρκα σά να μιλούσε μ' άλλον. Τι χρωστάω να διαβάζω του κόσμου τα νερουλιάσματα; Έ; Τι χρωστάω;

Κάποιος άλλος ερχόνταν τώρα γελαστός καταπάνω του.

—Γειά σου, Παναγιωτάκη, φώναξε χαρούμενα.

—Γειά σου, είπε ψυχρά και χωρίς να τον κνττάξη.

Ο άλλος πειράχτηκε, δε μίλησε, και τράβηξε μπροστά τάχα βιαστικός και πολυσχολος.

Στην άντικρυνή ταβέρνα το σουβλιστό άρνι σκορπούσε σκανταλιστικά τις μυρω-

διές του. Τράβηξε κατά κει με βαρεμάρα, όπως συνείθισε χρόνια τώρα κάθε μεσημέρι.

**

Τέσσερες τ' απόγεμα. Σάλπιγγες ήχολογούνε στα ψηλά περήφανα βράχια, κι ένα πλήθος ανεβαίνει σαν κύμα το στριφτό του ανήφορο δρόμο. Μοναχός αμίλητος κι ο Παναγιώτης ανηφορίζει. «Παράξενα», συλλογιέται. Σά να πηγαίνουν παρτάξει πειθαρχημένοι σε κάποιον άδρατο στρατάχη. Κι ούτε χειρονομούνε καν. «Παράξενο, πολὺ παράξενο...». Τέλος φτάνει. Τὸν παρασύρει τὸ μακρὺ, τ' ἀτελείωτο πλῆθος. Στὰ γκρίζα φαγωμένα σκαλοπάτια βρίσκει τὸν ἀριθμὸ καὶ θροναίεται. «Παράξενα», συλλογιέται πάλι. Λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους! «Μιὰ τόσο περιβλεπτή θέση γιὰ μένα; Καὶ τί ἀξίζω γώ;» Πάνω στὴν ὥρα τὸ πλῆθος τὸν ζώνει δλόγυρα καὶ τὰ παλιὰ σκαλοπάτια πέρνουν μιὰ καινούργια ζωή. Σὰ νὰ φντοῦσαν στὴ στιγμὴ χιλιάδες λουλούδια. Κυττάζει δλόγυρα. Μπροστά του ἡ ἀπλὴ σηνοθεσία καὶ ξωπίσω τὰ σκόρπια ἐρειπία καὶ κάτω βαθειὰ ἕνας κάμπος ξανθός, πὸν τὸν ζώνουν θεόρατα βράχια. Ξαφνικὰ ἡ σκέψη του σταμάτησε, σὰ νὰ στάθηκε ἡ ζωὴ του ἐδῶ. Πάλι σάλπιγγες ἀντηχῆσαν δυνατὰ καὶ τὸ βέβηλο πλῆθος βουβάθηκε ξαφνικὰ. Τώρα μιὰ μουσικὴ ἐσχύνεται ἀπ' τὰ σπλάχνα τῆς γῆς καὶ τυλίγει, τυλίγει τὰ πάντα. Μιὰ τρεμουλα πέρασε μ' ἀστραπὴ τὸ κορμί του. Νιώθει πὸς κάτι τὸν σφίγγει. Στὸ λαιμὸ του ἕνας κόμπος βαρὺς σταματάει. Μπὰ; Θὰ τοῦ φύγει. Κυττάζει δλόγυρα ντροπιασμένος κατ' ἀπ' τὰ βρεμένα μάτια του, σὰν κατ' ἀπὸ θαμπὰ μεταγιάλια. Τίποτα. Τὸ πλῆθος κυττάζει ἀκίνητο σὰν ξαφνικὰ νὰ μαρμάρωσε. Σὲ λίγο, ἀργά, ἐπίσημα σὰν ἀλυσσοδεμένες στὸ ρυθμὸ ξεπροβάλλουν οἱ μαυρομαλοῦσες κόρες τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ Παναγιώτης ἀναγαλιάζει. Νιώθει μιὰ παράξενη ἀλαφράδα. Συλλογιέται. Ἡ θεία γαλήνη. Ξαφνικὰ τοῦρχειται νὰ φωνάξει: «Ἀδέρφια, ἀγαπημένα μου ἀδέρφια, σὰς ἀγαπῶ. Ἐλάτε νὰ σὰς φιλήσω ὅλους. Ὅλους μ' ἕνα στόμα. Ἐλάτε στὴν ἀπέραντη ἀγκαλιά μου. Δὲ μὲ πιστεύετε; Νὰ σὰς λέω, κυττάξτε τὸ σῆθος μου, πὸν ἀνοίξε. Δὲν ἀντέχει πιὰ. Πλάτυνε ἡ ἀγάπη μου. Ξάπλωσε

σ' ὅλα τὰ σύνορα τοῦ κόσμου. Ἀδέρφια... Ἀγαπημένα μου ἀδέρφια...».

**

— Τέλειωσε, εἶπε καθὼς κατέβαινε συλλογισμένος τὰ σκαλιὰ τοῦ θεάτρου. Δὲν εἶμαι πιὰ ὁ Παναγιώτης με τὴν πολὺξερη λαμπερὴ φάλακρα. Κάποιος ἄλλος. Κάποιος πὸν γεννήθηκε τούτη τὴ στιγμὴ! Ἡ ψυχὴ μου εἶναι μαλακιὰ σὰν τὸ ζυμαρί. Ἄχ, πὸς εἶμαι ἔτσι;

Κάτω ὁ κόσμος κουβεντιάσει γύρ' ἀπὸ μιὰ ψηλὴ ἀνδρική μορφή πὸν ξεχωρίζει. Κολακεύονται ποὺς νὰ τοῦ πρωτοσφίξει τὸ χέρι. Μιὰ μικροκαμωμένη γυναίκα με ἀρχαῖο ἔνδυμα καὶ πυρόξανθα μαλλιὰ ξεφεύγει καὶ χάνεται. Γιατί φεύγει; Τρέχουνε ξωπίσω της. Ὁ Παναγιώτης θέλει κι αὐτὸς νὰ κἀνὴ τὸ ἴδιο μὰ καρφώνεται γερὰ στὴ θέση του. «Τὶ θέλω γώ;» συλλογιέται. Εἶμαι μιὰ ἐνοχλητικὴ ἀλογόμυγα. Ὁ περιφρονημένος... Στέκεται ἀμίλητος παραπονεμένος. Σὰν ὄφρανος. Θέλει νὰ κλάψη.

— Ἐ; Πὸς σὰς φάνηκε; Ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ ξωπίσω του.

Ὁ Παναγιώτης ξαφνιάστηκε, χάρηκε. Ἡ ψηλὴ ἀνδρική μορφή, πὸν ξεχώριζε μέσα στοὺς περίεργους, βρίσκεται πλαῖ του. Τὸ τσοῦρκο μετατοπιζεται καὶ τοὺς κυκλώνει.

— Εἶσθ' εὐχαριστημένος; ρωτᾷ πάλι ἡ ψηλὴ ἀνδρική μορφή.

— Εἶναι νὰ μὲ ρωτᾷτε; ἀπάντησε στεναχωρημένα ὁ Παναγιώτης καὶ τὸν κύτταξε βαθειὰ στὰ μάτια. Κατόπι, κύτταξε ξαφνιασμένος τὸ τσοῦρκο, πὸν παρακολουθοῦσε μὴ τοῦ ξεφύγει κ' ἡ παραμικρὴ χειρονομία.

Ὁ νέος, πὸν ἐνδιαφερόντανε γιὰ τὸ βιβλίο, πλησίασε κείνη τὴ στιγμὴ. Πρόσεξε τὸν Παναγιώτη, πὸν τοῦ χαμογελοῦσε φιλικὰ, καὶ συλλογίστηκε: «Ὅρα νὰ τοῦ μιλήσω γιὰ κείνο».

Στὸ μεταξὺ τὸ θέατρο ἄδειαιζε. Προχωρήσανε ἀργὰ στὴν ἔξοδο. Μὲ τὸ συνωστισμὸ ἀνακατόθηκαν, μὰ ὁ νέος κολοῦσε σὰ βδέλα. Ἦθελε νὰ μᾶθη με τρόπο. Μὰ πὸς ναόχιζε;

— Διάβασα τὸ βιβλίο, εἶπε ξαφνικὰ ὁ Παναγιώτης, πὸν κατάλαβε τὴν ἀμχανία του. Μπράβο! Παρουσιάζετε μεγάλη ἐξέλιξη. Δὲν τὸ περίμενα. Ἐχετε ταλέντο. Νὰ γράφετε. Σὰς τὸ λέω εἰλικρινὰ. Μὴν ἀκοῦτε τίς κρίσεις τοῦ κάθε ἀποτυχημένου. Προσπαθοῦν νὰ σὰς ἀπογοητέψουν.

Μιλοῦσε μ' ἐνθουσιασμό. Ὁ νέος πετοῦσε.

— Πιστεύω νὰ τὸ κρίνειτ' εὐνοϊκὰ, τόλμησε.

— Γιατί ὄχι; Τὶ καταλαβαίνουμε με τίς καζίες; Καὶ βέβαια θὰ τὸ κρίνω μ' ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ σὰς τοὺς νέους περιμένουμε πολλά. Εἶστε ἡ νέα γενεὰ με τὸν καινούργιο ἀέρα. Μουχλιάσαμε μεῖς οἱ παλιοὶ πιὰ.

Περπατοῦσε γρήγορα. Πηδηχτά. Σὰ νὰ τοῦδινε ἡ κουβέντα φτερά. Πεινοῦσε κι ὅλας. «Ὁ ἀέρας τοῦ βουνου», σκέφτηκε. Σκοτεινίαζε. Τὰ βουνὰ ἔδιναν μιὰ γλυκειὰν ἀγοιὰδα τριγύρω. Τράβηξαν κ' οἱ δυὸ γιὰ φαί.

**

Οἱ Δελφοὶ ἐρήμωναν ὁλοένα. Τὸ πλῆθος ἀγοροξυπνισμένο, βιαστικό, κύκλωνε τ' αὐτοκίνητα με κάποια στεναχώρια. Τὰ μαγαζιά τοῦ χωριοῦ ἄλλαξαν κι ὅλας μορφή. Τὸ προσωρινὸ γαλατάδικο ἄφηνε τόπο στὸ μόνιμο παντοπωλεῖο κ' οἱ ταβέρνες με τὰ σουβλιστὰ ὅλο καὶ λιγόστευαν. Μονάχα τὰ πολύχρωμα ταγάρια κ' οἱ κολαριστές φουστάνελλες μένανε κρεμασμένες πὸν καὶ πὸν, γιὰ νὰ θυμίζουν κάποια ζωὴ πὸν πέρασε καὶ πάει. Ὁ Παναγιώτης

καθισμένος ὄξ' ἀπ' τὸ ξενοδοχεῖο παρακολουθοῦσε τὸ γυρισμὸ. Μιὰ ψηλὴ παχειὰ γυναίκα πέρασε καὶ μπήκε σ' ἐν' ἀνοιχτὸ τριμμένο αὐτοκίνητο. Πλαῖ της ἕνας σαραντάρης φορτωμένος ἀκολουθοῦσε.

«Ποῦ πάνε;» σκέφτηκε ὁ Παναγιώτης μελαγχολικά. Ἐκείνη στὸ νοικοκυριὸ τὸ ἴδιο, ὅπως τάφησε πρὶν φύγει, κι αὐτὸς ποὺς ξέρει σὲ ποῖο κατάστημα στὴν ὁδὸν Ἐρμοῦ, ὅπου ἡ συνειδησμένη πελατεία, ἴδια κι' ἀπαράλλαχτη, τὸν περιμένει. Ὁ σωφὲρ τὸν ἔκοψε.

— Ἐν τάξει, εἶπε κι' ἀνοίξε τὴν πόρτα. Περᾶστε.

Πῆδηξε μέσα καὶ στὴ στιγμὴ ξεκίνησαν. Ὁ Παναγιώτης ἔρριξε μιὰ τελευταία ματιὰ στὸ χωριὸ πὸν ἄφηνε. Κύτταξε τὰ ψηλὰ βουνὰ με τὴν ἀγρία ὁμορφιά, κ' ὕστερα τὸν ἄσπρο δρόμο πὸν ξετυλιγότανε γύρ' ἀπ' τὸ γκρίζο βράχο. Στὸ βάθος, ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ γαλάζιο διάσελο τοῦ Παρνασσού, ἡ θάλασσα ξέθωρη φάνηκε ἀπὸ μακρυνά.

«Ὁ δρόμος τοῦ γυρισμοῦ», σκέφτηκε μελαγχολικά καὶ τὸ γραφεῖο, καφετί, πάντα καφετί, στάθηκε σὰ φάντασμα μπροστά του.

ΝΑΥΣΙΚΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

VINCENT VAN GOGH

Σὲ κάπιο γράμμα τοῦ ὁ Vincent van Gogh μιλῶντας γιὰ τὴν τέχνη του στὸν ἀδερφό του Τέο—τὸ μόνον πρόσωπο, πὸν τοῦ παράστεκε στὴν ἀπέραντη δυστυχία, πὸν ζοῦσε—γράφει με κάποια χαρὰ τὴ φορὰ αὐτὴ: «Τότε μονάχα αἰσθάνομαι ἀκόμα τὴ ζωὴ, ὅταν εἶμαι μ' ὅλη μου τὴν καρδιά βαλμένος στὴ δουλειά... Ἀλλὰ ἔτσι, πὸν βρίσκομαι στὴ μοναξιά, λογαριάζω ὡς τόσο σὲ μιὰ ὑπερδιέγερση κάποιας στιγμῆς. Καὶ τότε ἀφίνω τὸν ἑαυτό μου νὰ πηγαίνει ὡς στὴν ὑπερβολή... Παρακάτου συνεχίζοντας σημειώνει ὁ ἴδιος μ' ἐκπληξη: «Ἐχω στιγμές, πὸν ὁ ἐνθουσιασμός μου ἔχει φθάσει ὡς τὴν παραφροσύνη ἢ τὴν προφητεία!... Ἀλλοὺ πάλι πασχίζει νὰ ἐξηγήσει πλέρια γιὰτι μαθὲς βλέπει τριγύρω του τὸν ἀλλόκοτο αὐτὸν κόσμον, πὸν κλεισε με τὸσην ἀγάπη μέσα σὰ φανταστικά του το-

πεία. Ἀταχτα κομμάτια ἀπὸ χέρσα χωράφια καμμένα ἀπὸ τὸ δυνατόν ἥλιο τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, ἀτροφικά, ραχιτικά δένδρα, πὸν στέκονται αἰνιγματικά με τὴ συντροφιά τῶν μεγάλων μυστικῶν ἀνακατωμένα, καθὼς εἶναι μέσα στὸν στρόβιλον, πὸν γύρω των ἐσῆκωσε ἡ ταραγμένη ψυχὴ του... Ταπεινά σπιτάκια τῆς Arles μαζεμένα τὸνα κοντὰ σ' ἄλλο, πίσω ἀπ' τίς στενόχωρες ἀποπνιχτικὲς αὐλὲς των, φορτωμένες ἀπὸ μιὰ πληθωριακὰ ἄρρωστη βλάστηση τῆς φύσης. Καὶ τὸ ἔμφυχο ὕλικό των: τοὺς «δαμονιακοὺς» ἀνθρώπους των, τοὺς «φτωχικοὺς φίλους» του με τὴν ἔκφραση ἑκείνη τῆς σκοτεινῆς τραγικότητος...

Ὁ καμμένος ὁ Vincent μέσα στὴν ἀλληλογραφία του αὐτὴ—μιὰ θανάσιμα σειρά ἀπὸ ἐξακόσια γράμματα γραμμένα με τόσο βαθὺ αἶσθημα καὶ με μιὰ συγκινητικὰ

ἀπλότητα — χάρια ἀπ' τις μικρολεπτομέρειες τῆς βασανισμένης του ζωῆς, ζητάει ἄθελα νὰ ὀρίσει τῆ μυστικῆ ἀπὲς περιεχτικὴ σχέση, ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴν ἔξωτερικὴ τῆς Ζωῆς μ' αὐτὴν τοῦ ἔσωτερου ἀνθρώπου. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ὡς Ἀρχὴ καθε φιλοσοφίας καὶ θεωρίας καμὴν ἄλλη λέξη ἀπὸ ἐκείνη, ποὺ ὁ Πλάτων μετεχειρίζετο γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸ μέσον τῆς κατανοήσεως. Ἔλεγε, πὼς ὁ Ἄνθρωπος, ἂν θέλει νὰ μπει στὸν ἀέραντον αὐτὸ διανοητικὸ κόσμον, πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ ξαίρει νὰ θαυμάζει! Ὁ θαυμασμὸς θᾶναι τὸ σκαλοπάτι, ἀπάνω στὸ ὁποῖον ἡ ψυχὴ μας θ' ἀνεβῆ γιὰ νὰ κοιτάξει τὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ στοχαστεῖ... Ὅλοι μας ἔχουμε ζήσει ἐκείνες τις στιγμὲς, ποὺ τὰ αἰσθητὰ πράματα — χρώματα, φόρμες, κινήσεις καὶ θόρυβοι — μὲ μιὰν ἄλλη ἀσυνήθιστη δύναμη ἔχουν εἰσχωρήσει μέσα στὴν αἴσθησή μας. Πόσες φορές ἔνα τιποτένιο ἀντικείμενον, ποὺ ποτὲ δὲν τὸ εἶχαμε προσέξει, ἄξαφνα σὲ μιὰ ἀλλιότιχη ψυχικὴ διάθεσή μας τὸ βλέπουμε διαφορετικά, μὲ κάποιον ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρο. Μᾶς φαίνεται τότε, σὺν κάτι καινούριον, ποὺ δὲν εἶχαμε ἰδεῖ σ' αὐτό. Τὸ κάθε τι χυδαῖο, συννηθισμένον, ποῦταν μ' αὐτὸ ἀναπόσπαστα συνδεδεμένον στὴ μονότονη καθημερινὴ ζωὴ μας, χάνεται. Μᾶς δείχνει τὴν ἄλλη ἄγνωστη ὄψη του: τὴν ἐσωτερικὴ. Ἡ ψυχὴ μας τὸ δέχεται ἔτσι μ' εὐχαρίστηση. Τῆ στιγμῆ ἐκείνη κατέχεται βαθύτατα ἀπ' τὴ μεταφυσικὴ φροντίση τῶν πραγμάτων, ποὺ προσπαθοῦν νὰ τὴν καταχτήσουν μὲ τὴ γοητεία των. Κι' ἔτσι μᾶς κάνει νὰ τὰ θαυμάζουμε ἀτέλειωτα...

Ἡ παιδικὴ μας ἡλικία εἶναι γιομάτη ἀπὸ τέτοιες ἐκπλήξεις, θαυμασμούς, χαρές, συγκινήσεις μπροστὰ σὲ κάθε τι νέο, ποὺ ἀντίκρουζε στὸν αἰνιγματικὸ ἔξωτερον κόσμον. Ὁ Baudelaire μᾶς δίνει μιὰ θαυμάσια ψυχολογία ἐνὸς ἀναρρονούοντος, ποὺ ξαναρχίζει τὴ ζωὴ του σ' ἓνα πρωτοφανὲς περιβάλλον. Κι' ὅμως δὲν ἦταν παρὰ τὸ ἴδιο, ποῦχε ζήσει σ' ὅλη τὴ ζωὴ του. Ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦ θαυμασμοῦ ἦταν σ' αὐτὸν μὲ μεγαλύτερη ἔνταση. Ἡ ἀρρώστια του ἀνοῖξε στὴν ψυχὴ του ἓνα χάος, ποὺ φρόντιζε ἡ ἴδια νὰ γεμίσει μὲ καινούργιες ἐντυπώσεις.

Ὁ van Gogh ἔχει τὸ χάρισμα αὐτὸ σὲ ὑπέροτο βαθμὸ. Σ' αὐτὸν φαίνονται οἱ Ζουάβοι, τὰ μικρὰ κορίτσια τῆς Arles, ποὺ πηγαίνουν στεφανωμένα στὴ Μετάληψη μὲ τὸ καθιερωμένον λευκὸ φόρεμά των, οἱ κληρικοί μὲ τὰ ἱερατικὰ των ἄμφια καὶ τις μυστικιστικὲς τελετουργίες τους, ἡ γυναῖκα τοῦ δρόμου, τὸ μπορντέλλο, κι' ὅλα τὰ κοινὰ πράματα, σὰ νὰ τᾶξει γνωρίζει γιὰ πρώτη φορὰ! Πολλοὶ βρίσκουν σ' αὐτὴ τὴ ψυχικὴ κατάστασή του τὸ εὐκόλῃ ἐπιχειρήματα νὰ τὸν χαρακτηρίσουν ὡς τρελλόν! Οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι, ποὺ δικαιοῦν τὸν ψυχοπαθῆ τραγικὸ πρίγκιπα Ἀμλετ, καταδικάζουν ἀμείλιχτα τὸν δυστυχεῖ ζωγράφον van Gogh!... Δὲν ξαίρουν, πὼς καὶ οἱ δυὸ ἀνήκουν στὴν ἴδια μεγάλη ἐκκεντρικότητα, πρὸς τὴν ὁποῖαν τοὺς σπρώχνει ἡ ἀπέραντη ἐκπληξη τῆς ψυχῆς των στὴ βαθιὰ ἐνατένιση τῆς ζωῆς...

Ἄς μὴ μιλοῦμε καλλίτερα γιὰ τὴ «κοινὴ σκέψη», ποὺ αὐτοὶ παραδέχονται ὡς νορμάλ! Αὐτὴ βέβαια εἶναι ἀδύνατο νὰ προσαρμοσθεῖ στὴν ψυχοσύνθεσιν ἐνὸς καλλιτέχνη. Τὸν van Gogh ἀνησχοῦν ὅλες οἱ ἐμφανίσεις, ποὺ σὲ μᾶς εἶναι τόσο ἀθῶες. Τὸν τρομάζει τὸ κάθε τι μὲ τὴ διαπεραστικὴ λάμψη ἐνὸς ὁράματος. Ἄπὸ ἓνα τέτοιο σημεῖον ἐπιστολεῖ τὸν κόσμον. Ὅπου ἔμεις βλέπουμε μιὰ γωνία δρόμου, αὐτὸς διακρίνει μὲ τὴν ταραγμένη φαντασία του μιὰ κόλαση! Εἶναι θρησκώλης... Ὅπου ἔμεις μπορούμε φυσιολογικὰ νὰ δρίσουμε μὲ ἡρεμία τὴν αἰτιολογία τῶν βεβήλων πραγμάτων, αὐτὸς ξεχωρίζει τὴν ἐπέμβαση τῶν θεῶν ἀοράτων δυνάμεων!... Ἐκεῖνος εἶναι πάντα σ' ἔκσταση, ἂν ἔμεις μὲ τολμηρὸ αἶσθημα πηγαίνομε ἀπάνω στὸ συννηθισμένον δρόμον καὶ ὑποστηρίζομε τὸν ἑαυτὸ μας ἐνοτικῶς ἀπὸ ἐρεθισμούς. Γι' αὐτὸν εἶναι πάντα ἡ δευτέρη παρουσία, ποὺ πιστεύει ἀκραδάντως! Ἐνῶ ἔμεις κατατεμαχίζομε μὲ φρονιμάδα τὴ νευρικὴ μας σύσταση καὶ ξαίρομε γιὰ πολὺ καιρὸ νὰ βγοῦμε πέρα μ' αὐτὴ, ἐκεῖνος ἀναπτύσσει στὴν ὑπερδιέγερσιν τοῦ πνεύματός του τὴν πιὸ τεράστια δύναμη... Εἶναι ὁ βάρβαρος, στὸν ὁποῖον ὅλα τὰ πράματα φαντάζον ἀγρία, ἔτοιμα νὰ πεταχτοῦν ὄξω ἀπ' τὰ ἔξωτερικά των σύννορα!...

Ἐμεις εἴμεθα οἱ «πολιτισμένοι», ποὺ

γνωρίζομε ὡς τόσο νὰ τὰ ὑποτάσομε στὴ θέλησή μας καὶ νὰ κανονίζομε τις ἀνάγκες μας. Μὲ μιὰ λέξη: εἴμεθα οἱ ὑγιεῖς!...

Τὸ περίεργον εἶναι, οἱ ἴδιες οἱ ψυχές, πῶχον τὴ δύναμιν νὰ θαυμάζον, βρίσκουν τὸν ἀπλούστερον τρόπο νὰ ἐκφραστοῦν, ἐνῶ οἱ ἄλλες, γιὰ τις ὁποῖες ὁ κόσμος ὑπάρχει χωρὶς αἰνίγματα, δὲ μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν μὲ τὴν ἴδια ἀπλότητα. Ὅσο τὸ σύμπαν τοὺς φαίνεται αὐτονοούμενον, τακτοποιημένον μὲ τοὺς σταθεροὺς νόμους του, ἄλλο τόσο αὐτοὶ εἶναι σκοτεινοὶ, περιπλοκοὶ εἰς τις ἐρμηνεύσεις τους. Ὁ van Gogh εἶναι γιομάτος ἀπὸ ἀπλότητα. Ἰδοῦ, πὼς περιγράφει τοὺς πίνακές του: «Θέλω νὰ ζωγραφίσω ἀπλούστατα τὴν κρεβατοκάμαρά μου. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὀφείλει τὸ χρῶμα νὰ κάνει τὸ κάθε τι διὰ μέσου τῆς λιτότητός του, νὰ δώσει στὰ πράματα ἓνα μεγαλύτερον στυλ καὶ στὸ θεατὴ νὰ διεγείρει τὴν ἀτέλειωτη ἡσυχία καὶ τὸν ὕπνον!... Οἱ τοῖχοι εἶναι ὄχρᾶ-βιολέτ. Τὸ πάτωμα ἔχει κόκκινα πλακάκια. Τὸ ξύλον τοῦ κρεβατιοῦ καὶ τῆς καρέκλας ἀνοιχτοκίτρινον. Τὸ σινδόνι καὶ τὸ μαξιλάρι ἀνοιχτὸ-κίτρινον-πράσινον. Ἡ στέγη κατακόκκινη. Τὸ παράθυρον πράσινον. Ὁ λαβομόνος (τὸ τραπέζι μὲ τὴ λεκάνη) πορτοκαλί. Ἡ λεκάνη γαλάζια. Οἱ πόρτες λιλά. Αὐτὸ εἶναι ὅλον. Ἄλλο τι δὲ βρίσκεται στὴν κάμαρα. Τὰ παραθυρόφυλλα εἶναι κλεισμένα. Τὰ τέσσερα σουτάρια τοῦ ἐπίπλου πρέπει νὰ δυναμῶνουν τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἡσυχίας. Ἡ κορνίζα εἶναι ἀνάγκη — ἄλλως τε κανένα λευκὸ χρῶμα στὴν εἰκόνα δὲν ὑπάρχει — νᾶναι ἄσπρη»... Αὐτὴ ἡ ἀπλοποίηση τῆς ἐκφρασῆς του θὰ μπορούσε κάλλιστα νὰ μᾶς ἐξηγήσει τὴ μεγάλη ἐκπληξὴ του, αὐτὸ, ποῦναι κίβλας ἡ ἀρχὴ τῆς κατανόησιν τῆς τέχνης τοῦ van Gogh. Ἄς μὴ ζητοῦμε νὰ ἰδοῦμε μέσα στὴν τέχνη, καὶ μάλιστα σ' αὐτὴ τοῦ van Gogh, τὸ λογικὸ πρόβλημα. Γιατὶ εἶναι ὀλόκληρη ἀπ' αὐτὴ τὴ βάση της ὄξω ἀπὸ κάθε λογικὸν συνειρημὸ. Μποροῦμε μονάχα νὰ τὴν πλησιάσομε μὲ τὸ αἶσθημα. Ἐτσι ὑπάρχει τὸ μοναδικὸ μέσον νὰ νιώσομε ὄλον τὸν μυστικισμὸ τῆς θεωρίας του. Μιὰ «λογικὴ ἀνάλυσιν» τοῦ ἔργου του εἶναι ἀδύνατη. Ἡ κάθε μεγάλη τέχνη, καὶ ἰδίως τοῦ ζωγράφου αὐτοῦ, ἀπευθύνεται μᾶλλον στὸ ἐνστι-

κό μας, ποῦναι προετοιμασμένον νὰ δεχτεῖ τὸ μεταφυσικὸ στοιχεῖόν της... Ὁ van Gogh δὲ παίρνει τὰ πράματα, ὅπως φαίνονται στὸν ὄρατον κόσμον, ἀλλὰ κοιτάει ἀπάνω ἀπ' τὴν αἰσθητικὴ τῆς ὑπαρξῆς των. Ἡ ψυχὴ του μᾶς δίνει τὴν ὀπτικὴ αἰσθητικὴ ἀντανάκλασιν τῆς λάμψης των, τοῦ φωσφορισμοῦ τοῦ φαινομένου των... Δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑποτάξει τὸν ἑαυτὸ του στὴ Φύσιν. Τόσο εἶναι δυνατὴ ἡ ψυχικὴ του ἐκφραση, ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ποὺ τὸν περιβάλλουν παντοῦ σ' ὅλες τις ἐκδηλώσεις των, ποὺ οἱ φόρμες των συνθλίβονται, ἀλλάσσουν, παραμορφώνονται κάτω ἀπ' τὴ κολοσσιαία ἐσωτερικὴ του πίεσιν. Γι' αὐτὸ μᾶς φαίνονται παράδοξα, ξωτικά μὲ τὴν ἀνησυχία καὶ τὴν κατάπληξιν ἐνὸς καινούργιου κόσμου... Τὰ ὀραϊότερα λόγια, ποὺ γράφηκαν γιὰ τὸν van Gogh εἶναι αὐτὰ τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ Hugo von Hofmannsthal... Ἐνας ὑπέροχος ὕμνος στὸν τεχνίτη μὰ καὶ στὸν ἄνθρωπον. «Αἱ εἰκόνες ἐδῶ μοῦ φαίνονται στὸ πρῶτον βλέμμα ζωηρὲς καὶ ἀνήσυχες, ὅπως διόλου ἀκατέργαστες καὶ πέρα γιὰ πέρα παρᾶξενες. Θᾶπρεπε στὴν ἀρχὴ νὰ προσανατολισθῶ καὶ γενικὰ νὰ βλέπω ὡς εἰκόνα, ὡς ἐνόητα. Ἀλλὰ τότε, τότε εἶδα, τότε εἶδα ἔτσι ὅλες καὶ τὴν κάθε μιὰ χωριστὰ κι' ὅλες μαζί καὶ τὴ Φύσιν σ' αὐτὲς καὶ τὴν ἀνθρώπινην δύναμιν τῆς ψυχῆς, ποὺ ἔχει ἐδῶ ἡ Φύσιν βάλει σὲ φόρμες... Κι' ἀκόμα τὸ ἄλλο, αὐτό, ποὺ πίσω ἀπ' τὸ ζωγραφισμένον πρᾶμα ἦταν, τὸ κίβριον, τὸ ἀπερίγραπτον μοιραῖον Στοιχεῖον. Τὸ μαινόμενον, ἀπὸ τὸ ἀπίστευτον πέφτει μὲ ὁρμὴν ἀπάνω στὴν ψυχὴ μας μεταβαλλόμενον σὲ θᾶμα»!...

II

Ὁ Vincent van Gogh γεννήθηκε τὴν 30 Μαγτίου 1853 στὸ Groot-Zundert, σ' ἓνα Ὁλλανδικὸ χωριὸ τῆς Κάτω Ἐπαρχίας τοῦ Βορεινοῦ Brabant. Ὁ πατέρας του ἦταν παπᾶς Καλβίνος. Τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα, ποὺ κι' ὁ ἴδιος θὰ τὸ ἔξασκουσε μ' εὐχαρίστησιν, ἔκανε σ' αὐτὸν τὴ μεγαλύτερη ἐπίδρασιν στὴ ζωὴ του. Ἀπὸ μικρὸ παιδὶ ἔγινε βοηθὸς τοῦ πατέρα του. Ἀπὸ τότε ὁ Vincent ἔμεινε σ' ὅλη τὴ ζωὴ του ἓνας ἀφωσιωμένος ὁπαδὸς τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ λατρεία του αὐτὴ ἦταν ὅπως διόλου ἀνθρωπιστικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ. Δὲν εἶχε τίποτε

τὸ θεολογικό. Σὲ δογματικὲς σχέσεις μὲ τὸν Χριστιανισμό δὲν ἦρθε καμιὰ φορὰ. Ἐθάμαζε τοὺς ἥρωες τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἀσάλευτη πίστη τους, τὴν ὑπέροχη ἐνότητα καὶ αὐτοθυσία τους, τὴ μαρτυρικὴ ζωὴ τους. Ἐπίστευε ἀκόμα στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς ὄχι ἀπὸ κανένα θεολογικὸ credo, μὰ ἀπλούστατα ἀπὸ μιὰ καλλιτεχνικὴ ἔμπνευση. Καλλιτέρα δὲ μπορούσε νὰ μᾶς πεί τὰς ἐντυπώσεις του ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα μεταχειριζόμενος σφαιρικὰ σχήματα...

«Παραδέχτηκαν τὴ Γῆ ὡς ἐπιφάνεια. Πολὺ σωστά! Ἐτσι εἶναι ἀκόμα καὶ σήμερα ἀπὸ τὸ Παρίσι ἕως τὸ Asnières. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει τὴν Ἐπιστήμη ν' ἀποδείξει, ὅτι ἡ Γῆ εἶναι στρογγυλή, πρᾶμα, πὸν κανένας δὲν ἀμφισβητεῖ... Δέχονται ἀκριβῶς τώρα, ὅτι ἡ Ζωὴ εἶναι ὀμαλή, ἀπὸ τὴ Γέννηση τραβάει ἴσια στὸν Θάνατο. Ἄλλ' εἶναι πιθανὸν ἡ Ζωὴ νᾶναι ἐπίσης στρογγυλὴ καὶ εἰς τὸ μᾶκρος νᾶναι ψηλότερη σ' ἔκταση καὶ ἰκανότερες ἀπὸ τὸν κύκλο, πὸν μᾶς εἶναι ὡς τώρα μόνο γνωστός»... Ὅταν τελείωσε τὶς τάξεις τοῦ σχολείου τους, θέλησε νὰ γίνει, ὅπως ὁ ἀδελφός του, ἔμπορος εἰκόνων. Καὶ τὸ 1869 μπαίνει στὴν ὑπηρεσία τοῦ θεοῦ του Goupié, πὸν διατηροῦσε ὑποκαταστήματα τῆς φίρμας του στὴ Haag, στὸ Λονδῖνο καὶ στὸ Παρίσι. Ἄλλὰ ἡ δουλιὰ αὐτὴ δὲν ἦταν γι' αὐτόν.

Ὁ Vincent ἐξασκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ μὲ μιὰ ἀληθινὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη!... Φυσικὰ δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς κ' ἦρθε σ' ἀντίθεση μὲ τὸν διευθυντὴ του! Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ν' ἀποχωρισθεῖ ἀπ' αὐτούς ἐκσφενδονίζοντας τους μάλιστα κατὰ πρόσωπο καὶ τὸν ἐξῆς ἀμίμητο ἀφορισμὸ του, πὸν ἔχει ὅλη τὴν οὐτοπιστικὴ σοσιαλιστικὴ ἰδεολογία: «Ἐμπόριο εἶναι ζήτησις κέρδους καὶ ζήτησις κέρδους εἶναι ἕνας πῖο εὐσχημος τρόπος κλειψιάς»!... Ὁ γέρο Goupié τραβοῦσε τὰ μαλιά του στὴν ἀποκάλυψη αὐτὴ τοῦ... ἐμπορικῶς πνεύματος τοῦ προκομένου ἀνεψιοῦ του!...

Ἀπὸ τότε τὸν βλέπομα ἐν περιπλανατῶν στὴν Ἀγγλία, στὶς ἐργατικὲς συνοικίες τοῦ Λονδίνου κερύττοντας τὸ Εὐαγγέλιο στοὺς φτωχοὺς!... Ἀπόσκλητος νὰ μπαίνει στὶς φυλακὲς, στὰ νοσοκομεῖα, στὰ «ἄσυλα παι-

διῶν», γιὰ νὰ τοὺς παρηγορήσει καὶ τοὺς διδάξει τὸν θεῖο λόγο!... Γίνεται δάσκαλος κάπιου ἰδιωτικῶς σχολείου. Ἄλλὰ γλήγορα ἀπογοητεύεται. Ὅταν ἦρθε ἡ προθεσμία νὰ πληρωθεῖ ὁ διευθυντὴς του ὄχι μόνο δὲν τοῦ ἔδωκε τίποτε δικαιολογούμενος τάχα, πὸς οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν του εἶναι φτωχοί, ἀλλὰ τὸν ἔδωκε μὲ εἰρωνίες καὶ μὲ μιὰ ὀμαδικὴ προσχεδιασμένη ἀποδοκμασία μέσα στὴν αἴθουσα τῶν παραδόσεων!... Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ τῆς ζωῆς του τὸν ἐπύκρυνε πολὺ. Δὲν τόχε λησιμονήσει μέσα στὶς τόσες ἀτυχίες του... Κατάλαβε τὴν ἀδικία τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νὰ γίνει βοηθὸς ἱεροκήρυκας στὸ μέρος ἐκεῖνο, γιὰ νὰ τοὺς βάλει στὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ!... Ἄλλὰ ἡ σπουδὴ τῆς θεολογίας διαρκοῦσε τόσο πολὺ!... Σκέπτεται νὰ μπεῖ στὴ «σχολὴ τῶν Ἀποστόλων τῶν Βρυξελλῶν», γιὰ νὰ φύγει ἱεροπόστολος! Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ φεύγει γιὰ τὸ Ἄμστερνταμ. Ἐνας Πορτογάλου-Ὀλλανδο-Ἐβραῖος ἀναλαμβάνει νὰ τοῦ δώσει τὰ πρώτα μαθήματα τῆς παλιάς γλώσσας. Σὲ λίγο ὁ μαθητὴς ἔδειξε πρόοδο σημαντικὴ, ἀγόρασε καὶ τὴ Λατινικὴ πρωτότυπη ἐκδοσὴ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Χριστοῦ τοῦ Thomas a Kempis. Ἡ θέλησή του ἐνίκησε ὅλα τὰ ἐμπόδια! Ἐχανε ὅμως πολὺτιμο καιρὸ συναναστρεφόμενος τὴ γηραιὰ θεῖα τοῦ δασκάλου του, μιὰ φλύαρη, ἡλιθία καὶ θρησκόληπτη γυναικίᾶ σ' ἀνυπόφορο βαθμὸ. Καὶ μιὰ μέρα χωρὶς νὰ εἰδοποιήσει κανένα ἄφησε κατὰ μέρος τὶς θεολογικὲς μελέτες του καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Borinage, τὴ Βελγικὴ περιοχὴ τῶν ἀνθρακωρυχείων.

Εἶταν τότες ἡ ἐποχὴ, πὸν ὁ Βέλγος ζωγράφος Meunier ἔβαζε στὴν τέχνη του ἕνα πλούσιο κοινωνικὸ ὕλικὸ ἀποθεώνοντας μαζὶ μὲ τὸ συμπατριώτῃ του ποιητῇ Verhaeren τὸν ἐργάτη. Σ' ἕνα περιβάλλον ἀπὸ σήραγγες, πὸν ἀνοίγαν παντοῦ, ἀπὸ σωρὸ μαύρη σκόνη, ἀπὸ ἀτελείωτες σιδηροδρομικὲς τροχιὲς σκεπασμένες ἀπὸ βαγόνια γιομάτα κάρβουνα, ἀπὸ ἀμέτρητες καπνοδόχες φάμπρικας, μέσα σ' ἀποπνιχτικὰ σκοῦρα καφεδιὰ σύγνεφα καπνοῦ κ' ἀξιολύπητα ἐργατικὰ σπιτάκια ἀπὸ κροαμίδι, ἔκανε τὴν ἐμφάνισιν ὁ Van Gogh, ὡς λαϊκὸς ἱεροκήρυκας, μιὰ αὐστηρὴ ἀσκητικὴ μνημειώδης μορφή, ποῦχε μαζὶ κατὰ ἀπ' τὸ

Φραντζίσκανικὸ πνεῦμα κ' ἀπ' τὸν μοντέρνον προλεταριακὸ ἐνθουσιασμό... Ὅπως ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν καλογέρων αὐτῶν τοῦ μεσαιῶνος ἐξπήδησε ἡ θεῖα τέχνη τοῦ Giotto μὲ τὸ Βυζαντινὸ ἄρωμα τοῦ μυστικισμοῦ τῆς ἐτσί καὶ ἡ ζωγραφικὴ τοῦ Van Gogh βγήκε ἀπ' τὴν ἀνθρωπιστικὴ ἀποστολὴ του. Στὴ Borinage ἄρχισε νὰ σχεδιάζει καὶ νὰ καταλαβαίνει τὸν ἑαυτὸ του ζωγράφου μέσα σὲ μιὰ τάση χρηστιανοσοσιαλιστικῆ. Ἀπὸ τὶς συγκινήσεις αὐτὲς τῆς ζωῆς του ἡ τέχνη του διεμορφώθηκε σύμφωνα μὲ τὴ σύγχρονη ἐπαναστατικὴ κατεύθυνση. Ἐκτὸς τῶν παλιῶν Ὀλλανδῶν δασκάλων— Rembrandt, Hals, Ruisdael, Vermeer,— ἔχτιμοῦσε τότε τὸν Bruegel, τοὺς ἀδελφούς Lenain, τοὺς Γάλλους προλεταρίους ζωγράφους τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδας. Ἀνάμεσα στοὺς νεωτέρους τὸν Millet, τὸν Charles de Groux, τὸν Mauve, τὸν Maris. Ὅταν ὁ Van Gogh ἔμεινε ἀκόμα στὴν ἐργατικὴ αὐτὴ πολιτεία, ἐνέσκηψε μιὰ φοβερὴ ἐπιδημία δυσεντερίας. Οἱ ἀνθρακωρύχοι πέθαιναν σωρηδόν. Αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ δεῖξῃ ὄλον τὸν ἀλτροῦισμό του. Ὅχι μόνο δὲν ἔφυγε, γιὰ νὰ σωθῆ, ἀλλ' ἔμεινε νὰ τοὺς περιποιηθῆ ὁ ἴδιος μὲ τὰ χέρια του. Ἐξώδευε ὅλες τὶς μικρὲς οικονομίες του, γιὰ νὰ μεταβάλλει μιὰ ἀδέσποτη καλύβα σ' ἕνα πρόχειρο νοσοκομεῖο. Στὸ τέλος, ὅταν ἐξάντησε τὸ μικρὸ κομπόδεμά του, πούλησε τὰ περιττὰ ἐπιπλά του, τὰ ροῦχά του, γιὰ νὰ μπορέσῃ μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ νὰ φανῆ περισσότερο χρήσιμος στοὺς ἀρρώστους του! Εἶταν σᾶν τὸν ἅγιο Φραγκίσκο τῆς Ἀσσίζης, πὸν γιομάτος ἀπ' ἀπεραντὴ ἀγάπη γιὰ ὅλα τὰ πλάσματα τῆς δημιουργίας, μάζευε τὶς ἔρημες φωλιὲς τῶν πουλιῶν γιὰ νὰ θανατᾶει περισσότερο ἀπὸ κοντὰ τὴ σοφὴ κατάσκευή τους!...

III

Ὁ Van Gogh μόλις μπῆκε στὸ δρόμο τῆς τέχνης, ἄφηκε τὸν τόπον ἐκεῖνο καὶ γύρισε πίσω στὴν Ὀλλανδία. Ἐκεῖ ἐπιδόθηκε μὲ θέρημ στὴ ζωγραφικὴ του. Εἶταν εἴκοσι ἐπτὰ χρονῶν. Καὶ δὲν εἶχε παρὰ ἄλλα δέκα χρονία ἀκόμη νὰ ζήσει. Ὁ ἀδελφός του Τέο τὸν ὑποστηρίζε ἐνοικιάζοντας γι' αὐτόν ἕνα ἀτελὲς στὴ Haag. Ὁ Vincent ἐργάζεται μὲ πάθος, φέροντας σὲ φῶς τὶς καλλιτεχνικὲς συγκινήσεις, πὸν αἰσθάνθηκε,

ὅταν ἀκόμα ζοῦσε ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες. Ἄλλ' ἡ ζωὴ τῆς ὑπαίθρου τὸν τραβᾶ περισσότερο. Φεύγει γιὰ τὴν ἐξοχὴ, γιὰ νὰ ζήσει μὲ τοὺς χωρικοὺς. Τοὺς σπουδάζει ἀπὸ κοντὰ, ἐνθουσιάζεται μὲ τὴν ἀγνότητά τῆς ψυχῆς τους, τοὺς ἀπλοῦς τρόπους τους. Βρίσκει σ' αὐτούς ἕνα ἀνεξάντλητο πλοῦτο γιὰ τὴν τέχνη του. Στὰ γράμματα πὸν στέλνει, κάνει θαυμάσιες καλλιτεχνικὲς παρατηρήσεις ἀπάνω σ' αὐτούς. Τὰ βάζει μὲ τὶς «Ἀκαδημαϊκὲς φιγούρες», ποῦναι ὅλες κομμένες στὸ ἴδιο μέτρο, ἀλύγιστες στὶς ἀφυγεῖς ἀνατομικὲς τῶν ἀναλογίες, χωρὶς κανα λάθος, σχεδιασμένες μὲ τόση ἀκριβεία, πὸν ὁ ἀδαῆς θεατῆς τῶν θά πεί «on ne peut mieux»!... «Νομίζω — γράφει — πὸς μιὰ μορφή, ὅσο κ' ἂν μορεῖ νᾶνε σωστὴ Ἀκαδημαϊκῆ, στὴ σημερινὴ ἐποχὴ ὅμως εἶναι ἐπιτόλαια, κ' ἂς εἶναι ἀκόμα κ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Ingres». Ἀπὸ τὴν «Πηγὴ» — ἕνα ἀπ' τ' ἀριστουργήματα τοῦ δασκάλου τῆς Ἰδαιλιστικῆς σχολῆς — προτιμᾶει τὰ ἔργα τοῦ Israels, τοῦ Daumier, τοῦ Lhermitte, κ' ἂς εἶναι «ἀνθαίρετα» στὶς ἀνατομικὲς ἀναλογίες τους, ἀρκεῖ, πὸν κλειοῦν ἕναν ἀληθινὸ παλμὸ ζωῆς!... Ἐνας ἐργάτης, ἕνας χωριάτης, ἕνας νεροκουβαλιῆς, ἕνας σκαφτιᾶς, ἕνας ἄνθρωπος πὸν σπέρνει, εἶναι γι' αὐτόν τὰ ὠραιότερα μοντέλλα τῆς «μοντέρνας τέχνης», ὅπως τὰ ὑπογραμμίζει. Τὸ νὰ ἀποδώσει κανένας — ἐξηγεῖ μόνος του — τὴ «μορφή» τοῦ χωριάτη μέσα στὴ δουλιὰ του», βλέπει, αὐτὸ εἶναι (τὸ ἐπαναλαμβάνω) τὸ μαναδικὸ μοντέρνο στοιχεῖο, ἡ καρδιὰ τῆς μοντέρνας τέχνης, αὐτὸ, πὸν οὔτε ἡ Ἀναγέννησις οὔτε ἀκόμη ἡ παλιὰ Ὀλλανδικὴ σχολὴ, ἀλλ' οὔτε κ' αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες δὲν τὸ ἔχουν κάνει!...

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη κρίνοντας τὴν Ἀναγέννησις τὴ βρίσκει πολὺ ὀπισθοδρομικὴ μ' ἕνα περιορισμένον κύκλο δράσεως. Δὲν ἐνδιαφέροντο παρὰ γιὰ τὶς στερεοτύπες καθιερωμένες συνθέσεις τῶν, τὶς ἐκκλησιαστικὲς παραδόσεις τῶν καὶ τοὺς ἀγγέλους τῶν!...

«Ἄλλὰ πορεῖ μ' αὐτούς νὰ γελάσῃ κανένας — γράφει — πὸν ὁ Gourbet λέει: «Νὰ ζωγραφίσεις ἄγγελον!... Βέβαια, ἀλλὰ ποῖός λοιπὸν ἔχει ἰδεῖ ἀγγέλους;» Καὶ μὲ τὸν Velazquez δὲν τὰ πῆγαινε καλά!... Τὸν

ειρωνευόνταν άγρια για τόν «Νεροκουβαλητή» του, πού έχει κι αυτός κάτι άπ' τούς άπειρους... Ινφάντε του!.. Δέ μπόρεσε νά δημιουργήση ένα τύπο βγαλμένο άπ' τó λαό!.. Καί βάζει τó έξης συμπέρασμα: «οί μορφές στους παλιούς ζωγράφους δέν «δουλεύουν αλλά βρίσκονται σ' έκσταση»!.. Κι αυτό τó άποδίδει στην έλλειψη τής παρατηρήσεως. Άπ' αυτό παίρνοντας άφορμή δικαιώνει τήν προσπάθεια τών νέων ζωγράφων, πού άγωνίζονταν νά δώσουν ένα καινούριο στυλ στη ζωγραφική τους καθώς και στην εποχή τους. «Οί μοντέρνοι ζωγράφοι — λέει — είναι πιό μορφωμένοι άπ' τούς παλιούς». Αυτό είναι ή κατακλείς τών σκέψεών του..

Τότε έξωγράφησε τó πρώτο «κλασσικό» έργο του. Τó «χωριάτικο φαγητό». Χωριάτες, πού παίρνουν τήν πατροπαράδοτη σούπα άπό πατάτες. Ύστερα άπό μιá γερή δουλιá έχουν καθήσει όλοι σταυροπόδι και τρών άχόρταγα χωρίς νά σηκώνουν τó κεφάλι τους μεσ' άπ' τήν πλήρη γαβάθα τους!.. Στά πρόσωπά τους έχουν κάτι τι τó πρωτόγονο και ζωώδες μαζί με τήν έκφραση εκείνη τών άπλοϊκών ανθρώπων, πού μένουν ευχαριστημένοι με τó τίποτε. Ο van Gogh θέλησε νά μάς τούς δώσει άτόπιους χωρίς καμιá ξευγενισμένη γραμμή, αντίθετα με τόν Millet, πού φρόντιζε νά παρουσιάζει τις μορφές του μέσα στο κάδρο ενός λεπτού όμοιωτισμού.

Ήρθε όμως ένας καιρός, πού ό van Gogh είχε μέσα του καλλιτεχνικές άνησυχίες, πού δέν μπορούσε νά ικανοποιηση στο περιβάλλον τής πατρίδας του, ούτε μεσ' τις πινακοθήκες της... Οί συμπατριώτες του ζωγράφοι Mauve, Mesdag, οί άδελφοί Maris, κι' αυτός άκόμα ό βαθυστόχαστος Israels δέν έλεγαν καμιá καινούργια λέξη για τήν τέχνη. Μονάχα οί μεγάλοι δάσκαλοι τής ζωγραφικής τών Κάτω Χωρών πάντα τόν ενθουσιάζανε με τήν δυναμικότητα τής τεχνικής τους..

Γι' αυτό, άφου έμεινε για λίγο στην Άκαδημία τής Άντρέοπης, τó Φεβρουάριο του 1886 εκatéφυγε στο Παρίσι. Έκει έζησε δύο χρόνια με τόν άδελφό του μαζί. Η διαμονή του όμως αυτή στη μεγάλη εκείνη πολιτεία τούχε κάνει μεγάλη φθορά στον άδύνατον όργανισμό του, πούταν συ-

νηθισμένος σ' ένα κανονικό, ήσυχο όνυμθό τής ζωής. Αργότερα μόνος του κατάλαβε τή φοιχή καταστροφής...

Ός τόσο όμως τού δόθηκε ή ευκαιρία νά παρακολουθήση άπό κοντά τήν τεράστια άναμορφωτική και επαναστατική κίνηση, πού γινόνταν τότε στην τέχνη στο παγκόσμιο εκείνο καλλιτεχνικό κέντρο. Η σχολή τού Gormons και ίδιως αί εικόνες τού Delacroix, τού Daumier και τού Millet, καθώς και αυτών τών Έμπρεσιονιστών άνοιγαν νέους άπεράντους όρίζοντες στην τέχνη. Πάντως όμως ή ζωγραφική τού van Gogh διαμορφώθηκε μόνη της μακριά άπό κάθε ξενική επίδραση, γιατί ή ψυχή τού τεχνίτη αυτού είταν άδύνατο νά ύποταχθί αυτή «συστηματική» έργασία και «χημική κατασκευή» τής ματιέρας των! Δέ μπόρεσε καμιá φορά νά τούς άνεχτεί! Αυτός άντλούσε τά χρώματά του άπ' τά όράματα, πούβλεπε στις καλλιτεχνικές του έκστάσεις...

Σ' ένα γράμμα του μάς δίνει τόν κατάλογο τών χρωμάτων τής παλέττας του. Όλη αυτή ή γκάμα: πορτακάλλ, κίτρινο, κόκκινο, μπλέ, βιολέ, είναι δική του. Δέν έχει καμιá σχέση με τή Φύση, με τήν ύπερβολική σπατάλη, πούκανε άπ' αυτά μέσα στους πίνακές του.

Η ζωή τής πρωτεύουσας τώρα άρχίζει νά τόν κουράζει. Ζητεί νά φύγει για τήν έξοχή, γιατί επιθυμούσε νά σπουδάσει τήν τέχνη με τή ζωή, όπως έλεγε. Καί τó 1888 πηγαίνει εις τήν Arles. Έκει ένοικιάζει ένα πάμφτωχο δωμάτιο με 15 φράγκα τó μήνα. Καί γράφει με χαρά, πώς μοιάζει σάν ένας μικρός «κύβος». Μόνος του τόν χρωματίζει άπ' έξω κίτρινο και μέσα άσπρο. Έκει μέσα περνούσε όπως οί «άπεργοί εργάτες» μιá ζωή στερωμένη άπ' όλα. Έβδομάδες δλόκληρες συντηρώνταν μονάχα με γαλέττα, με γάλα, κι' άν αυτά έλειπαν με καφέ, με αλκοόλ. Πολλές μέρες έκανε χωρίς νά βάλει τίποτε άλλο στο στόμα του άπό τή πίπα του!.. Αυτή τού άνεπλήρωνε τήν τροφή του... Καί δουλιá σκυλίσια. Ζωγράφιζε τούς δικούς του φτωχούς φίλους, όσοι είχαν κάτι άπ' τή δική του μοίρα. Τά σπιτάκια τους, πού τόσο θύμιζαν τó «δικό του» με τούς 4 γυμνούς τοίχους και τή μιρή καμινάδα του. Κι' όλα αυτά τά μικροπράματα τά μεταχειρίζονταν στη ζωγραφι-

κή του με τή μεγαλύτερη ευλάβεια άγίου. Πάσχιζε νά μπει μ' όλη τή δύναμη τής ψυχής του μέσα στο βαθύτατο νόημά τους. Έβγαζε όλη τήν τέχνη του ν' άποδώσει όλη τή δυναμικότητα τού άπλούστατου με τó άπλούστατο χρώμα, ζητώντας νά ιδεί μέσα σ' αυτό τó μεταφυσικό στοιχείο του. Ο van Gogh αισθανόταν κι' αυτός ό ίδιος, πώς μιá τέτοια τέχνη, σάν τή δική του, υπερέβαινε τήν άντοχή του. Τά νεύρα του σιγά-σιγά υπέκωπιαν στη φοβερή αυτή υπερένταση. Καί εν τούτοις αυτός ένέτεινε περισσότερο τήν ενεργεία του. Στεκόντανε κάτω άπ' τó λιοπύρι τής Προβηγγίας και ζωγράφιζε χωρίς καπέλλο έτσι, πού τού έκαιε κυριολεκτικώς τά μαλιá τού κρανίου του. Κι' όμως επέμεινε με τó πείσμα του εκθέτοντας τó σώμα του σε κάθε είδος δοκιμασίαιμόνο και μόνο για νά αισθανθί μιá καινούρια συγκίνηση. Έτσι ή μοιραία καταστροφή δέν μπορούσε παρά νά έρθει... Έτσι νά τήν έπετάχνη ή άφιξη τού Gauguin. Ο φίλος του είχε άλλάξει! Δέν είταν, όπως τόν είχε γνωρίσει ό van Gogh. Μπορεί και νά φαινόταν έτσι! Η άλήθεια είναι πώς τού φέρονταν με άνυπόφορη ύπεροπτικότητα. Δέ μιλούσε παρά για τόν έαυτό του, για τή τέχνη του, για τούς άγώνες του για τήν επικράτηση τού έμπρεσιονισμού. Αυτό είχε όξει τó φτωχό Vincent στην άρρώστια. Καί ή πρώτη εκδήλωσή της είταν τó περίστατικό τού κοψίματος τού αυτιού του. Άπό δώ άρχίζει ή άληθινή τραγωδία τής ζωής του. Η συνεργασία τους δέν μπορούσε νά έξακολουθήσει. Καί ό Gauguin τόν εγκαταλείπει με τις χειρότερες έντυπώσεις του... Ο van Gogh μένοντας μόνος του κατάλαβε τήν τρέλλα του. Δέν είχε τó θάρρος νά περιμείνει περισσότερο και με μιá πραγματική αυτοβουλιá ζητεί μονάχος του νά τόν κλείσουνε στο «άσυλον τού St. Remy». Αυτού μένει ένα χρόνο. Όταν άκόμη βρίσκονταν σε σχετική ήρεμία και συναίσθηση ρίχνονταν στη ζωγραφική. Οί ώρες αυτές, πού ξαναβρίσκει τόν έαυτό του μεσ' τήν τέχνη, κρατώντας σε άπόσταση τόν τρομερό έχτρό του, είναι οί πιό ευτυχισμένες τής άμοιρης ζωής του. Τις διεκδικεί άπό τήν τρέλλα με μιá ήρωική πάλη, έχοντας μοναδικόν συμπαραστάτη του τόν φλογερό έρωτά του για τήν τέχνη.

Έτσι ζωγραφίζει θαυμάσια πράγματα βρίσκοντας σ' αυτά καινούριο δέλητρο... Τό διαμέρισμα τών άσθενών, ή αυλή τού τρελλοκομείου τους, ό γιατρός του, είναι τά νέα θέματα του... Κι' όμως αυτά δέν διαφέρουν άπ' τ'όλο έργο του. Έχουν κι' αυτά τή δική του σφραγίδα τέχνης. Είναι μονάχα μιá μελαγχολική συνέχεια. Ο Meier Graefe ύποστηρίζει δίκαια, πώς ή παραφροσύνη γι' αυτόν δέν είχε μεγαλύτερη σημασία άπ' ό,τι για τόν Delacroix ή άρρώστια τού στομάχου του, για τόν Gericault τó άτύχημα νάχει ένα πόδι!...

Η χρονολογική σειρά τών έργων του τó δείχνει όλοφάνερα.

Τόν Μάη τού 1890 ό άδελφός του τόν φέρνει στην ιδιωτική κλινική τού Ντρος Gachet στο Anvers sur Aix. Ός τόσο έλπιζε κι' αυτός στη γρήγορη άνάρρωσή του. Πράγμα, πού τόν έκανε νά χαιρείται, γιατί' έτσι γλήγορα θά μπορούσε νά πηγαίνει στη Βοετανή, νά ζωγραφίσει πάλι μαζί με τó φίλο του... Άλλά σε λίγο άπελπίζεται κι' ό ίδιος για τήν ύγεία του. Άπό ένα γράμμα πού στέλνει στο Gauguin, μαθαίνουμε τή μεγάλη, άπολυτρωτική του άπόφαση... Τού έξομολογείται με πόνο ψυχής: «Άγαπητέ μου μάιτρο, είνε άξιοπρεπέστερο, μιá, πού σάς έχω γνωρίσει και σάς έχω ένοχλήσει, σε πλήρη διαύγεια πνεύματος νά πεθάνω παρά σε μιá έξευτελισμένη κατάσταση»...

Ο van Gogh μη μπορώντας νά καθησυχάσει τά τρομακτικά όράματα, πού τόν πολιορκούσαν, για νά προλάβει μιá κρίση τού έρεθισμού, πού τούρχονταν, τράβηξε μιá πιστολιá στο στήθος του... Στόν άδελφό του, πού μάταια τόν παραηγοούσε δίνοντάς του θάρρος για μιá καινούργια ζωή, γύρισε και τούπε με σπαραχτικό παράπονο κουνόντας τó χέρι του άπελιστικά: «Ο θρήνος δέν θά τελειώσει ποτές!» Καί οί άκατάπανστοι λυγμοί τόν έπνιγαν. Είταν τά τελευταία λόγια του. Ύστερα άπό δύο μέρες—είταν ένα θεομό Προβηγγιανό καλοκαίρι τού 1890—ό van Gogh πέθαινε... Ο Ντρος Gachet στα άπονημονεύματά του αναφέροντας τις τελευταίες στιγμές τού άτυχου ζωγράφου, γράφει, πώς ξεψύχησε σε μιá πλήρη διανοητική λάμψη τού πνεύματός του. Αυτό κιόλας, πού κι' ό ίδιος

και καλλιτεχνικό περιοδικό. Διευθύνεται από την Κα Ρίκα Σεγκόπουλου. Ἀλεξάνδρεια. Χρ. Δ'. ἀρ. 3-4 (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1930). ἀρ. 5 (Μάιος 1930).

«La semaine Égyptienne» Le plus importante revue d'Égypte. Le Caire. No 17-18 (4ème Année). 15 Avril 1930. Numéro spécial consacré au poète Costis Palamas, p. 102.

«Libre». Directeur Louis Roussel. Montpellier. (France). No 90-91. (Avril - Mai 1930). «Der Sturm». Berlin. Herausgeber: Herwarth Walden. 7. (Mai 1930).

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ

Ἡ φρεσκοἰδρυθμένη «Ἐνωσις Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» διοργάνωσε μιά σειρά ἀπὸ ὀμιλίες στὴ Δέσχη Καλλιτεχνῶν «Ἀτελιέ». Ἀνάμεσα στοὺς ὀμιλητὲς ἦτανε κι' ὁ διευθυντὴς τῆς «Πρωτοπορίας» κ. Φῶτος Γιοφύλλης, πού ἔκαμε μιά λογοτεχνική ὀμιλία τὴν 7 Ἰουνίου 1930 μὲ θέμα «Τὸ χιῶνος τοῦ Καβάφη». Τὴν ὀμιλία αὐτὴ τὴ ζήτησε νὰ τὴ δημοσιέψῃ τὸ περιοδικὸ «Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη», πού μὲ τόση ἐπιτυχία διευτύνει στὴν Ἀλεξάνδρεια ἡ Κα Ρίκα Σεγκόπουλου. Ὁ κ. Γιοφύλλης μὲ πολλὴ εὐχαρίστησή του παραχώρησε τὴν πρώτη δημοσίευσή τῆς ὀμιλίας του στὸ περιοδικὸ αὐτό, πού θὰ τὴ βάλῃ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἐρχόμενα φυλλάδιά του.

—Στὸ ἐρχόμενο φυλλάδιο τῆς «Πρωτοπορίας» θὰ μποῦνε μερικὰ λογοτεχνήματα πού υποσχεθήκαμε πὸς θὰ τὰ βάλουμε σὲ τοῦτο τὸ φυλλάδιο, μὰ δὲ καταφέραμε νὰ χωρέσουμε.

—Ὁ κ. Πότσης Ψαλτήρας μᾶς γράφει πὸς στὸ ποίημά του πού μῆτρε στὸ προηγούμενο φυλλάδιό μας γίνηκε ἓνα λάθος. Ἀντὶς «Κι' ὦ! πόσα νοῦ μακραίνουν» πρέπει νὰ διαβαστῇ «Κι' ὦ! πόσα τοῦ μακραίνουν».

Κον Μ. Σαφ. Τὰ μεταφράσματά σας μαζί μὲ τὸ σημεῖωμα θὰ δημοσιευτοῦν στὴν «Πρωτοπορία», μὰ ἀργότερα, γιατί ἔχουμε πολλὴ ὕλη πὸ βιαστική. — **Κον Κ. Γερ.** Τέτοια ἀσήμαντα ὑποκείμενα δὲν ἀξίζουν νὰ τὰ προσέξουμε. Ὡστε μὴ δίνετε καὶ σεῖς καμμιά προσοχή στὶς βρισιές πού γράφουν ἐναντίο μας στὸ «Νουμά» οἱ ἀνόητοι Κ. Δρακόπουλος καὶ Ἀλ. Παραρούτας. Ἀντιπνύσαστε ὅμως ἀληθινὰ γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ ἀντιχου τίτλου τοῦ «Νουμά» τοῦ μακαρίτη Δημ. Ταγκόπουλου. — **Κον Θωμᾶν Σαρ.** Ἐδῶ. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου πού δίνετε στὸ πεζογραφημὰ σας εἶνε τέλειος! Μὰ ἔχει ἐντελῶς προσωπικὴ μορφή. Κι' ὅς' ἀπ' αὐτό, τὰ θεατρικά μας πράγματα πέρνουν τώρα ἄλλες μεταβολές καὶ τὸ πεζογραφημὰ σας γίνετα παράκαιρο. — **Κον Χ. Κ. - Σ.**

Ἐδῶ. Τὰ τέτοια οἱ δικαστικοὶ μας νόμοι δὲν τὰ πιάνουν. Μὰ δὲν πάει νὰ γράφῃ ὅτι θέλῃ ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ. Τὴν ξεύρουν ὅλοι καλά. — **Κον Γιάννη Χατζ.**... Ἀμπουτίγκ. Ἡ «Ἀνοιξη» θὰ μῆ... τὸ φθινόπωρο. Μάταια σὰς περιμέναμε στὴν Ἀθήνα... Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλά σας λόγια. — **Κον Γ. Γραν. Πειραιᾶ, Γιῶργου Καν. Δελφούς, Η. Γ. Βλαχ. Ἐδῶ, Στούντιο, Νικ. Φυλλ. Ἀλεξάνδρεια, Γιάννη Μπαν. Ἐδῶ.** Ὅσα μᾶς στείλατε δὲν εἶναι κατάλληλα γιὰ τὴν «Πρωτοπορία». Ὡστόσο δὲν πρέπει νὰ ἀψέψετε νὰ δακνίζετε τὶς τεχνικὲς δυνάμεις σας. Μπορεῖ σιγά-σιγά νὰ βγῇ κάτι πολὺ διαλεχτό.

ΒΙΒΛΙΑ ΜΕ ΔΟΣΕΙΣ

ΠΙΣΤΩΣΙΣ 20 ΜΗΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ—ΛΕΞΙΚΑ—ΞΕ-
ΝΑΙ ΓΛΩΣΣΑΙ—ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ
ΙΑΤΡΙΚΑ — ΝΟΜΙΚΑ
ΓΡΑΨΑΤΕ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ ΑΘΗΝΑΙ

ΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΤΗΣ “ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ,,

Θάναι ἓνα μαζί γιὰ τοὺς δθθ μῆνες Αὐγουστο καὶ Σεπτέμβρη τοῦ 1930 καὶ θὰ βγῇ τὴν πρώτη τοῦ Σεπτέμβρη μὲ ἀριθμοὺς 8 καὶ 9, ὅμοια δηλαδὴ ὅπως καὶ πέρσυ.

Στὸ ἐρχόμενο αὐτὸ φυλλάδιο, ἀνάμεσα στὴν ἄλλη διαλεχτὴ ὕλη, θὰ δημοσιευτῇ κ' ἡ ὀμιλία τοῦ ΦΩΤΟΥ ΓΙΟΦΥΛΛΗ:

“Ο ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ,,

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΑ ΚΑΤΟΠΙ
ΦΥΛΛΑΔΙΑ ΤΗΣ “ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ,, ΘΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΟΥΝ :

- ΜΕΛΕΤΕΣ :** Αἰμ. Ριάδη, Μ. Φιλήντα, Γ. Σιδέρη, Α. Ι. Στ. κ. λ. π.
ΠΟΙΗΜΑΤΑ : Φώτου Γιοφύλλη, Τ. Κ. Παπατζώνη, Αἰμ. Ριάδη, Ἀριστου Νάση, Α. Δρίβα, Ἀντιγόνης Γαλανάκη, Ν. Δαμιανοῦ, Στ. Σιδέρη κ. λ. π.
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ : Χρ. Βαρλέντη. Ν. Ι. Σαράβα, Διλῆς Πριονιστῆ, Τάσου Ἀθανασιάδη, Γιάννη Χατζηναντρέα, Ἴρ. Σκαρβαίου κλπ.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ἔργων τῶν Χ. Ρ. Χιμένεθ, Στ. Γιασένιν, Vitserbland, Cl. Farrère, Α. Στογιάνωφ κ. λ. π.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ :

ΑΔ. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ : Πρόλογος.— Ἡ ἀγαθὴ καὶ ἡ κακὴ κληρονομία τοῦ παρελθόντος.— Ἡ διαμόρφωση τῆς σημερινῆς γραφομένης.— Ὁ καλλιτεχνικὸς συντελεστὴς κ. λ. π.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχικά και Ἀποθεματικά Δρ. 1.205.000.000.—
Καταθέσεις (τῆ 31ῃ Δεκεμβρίου 1929) » 6.550.000.000.—

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΘ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΕΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, 51 MAIDEN LANE
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΝ ΣΙΚΑΓΩ, 33 S. CLARK STREET
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντας ὄρους.

Δέχεται καταθέσεις (εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταμιευτηρίου) εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY

NEW-YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων.

Κεφάλαια ὀλοσχερῶς καταβεβλημένα \$ 1.500.000.—